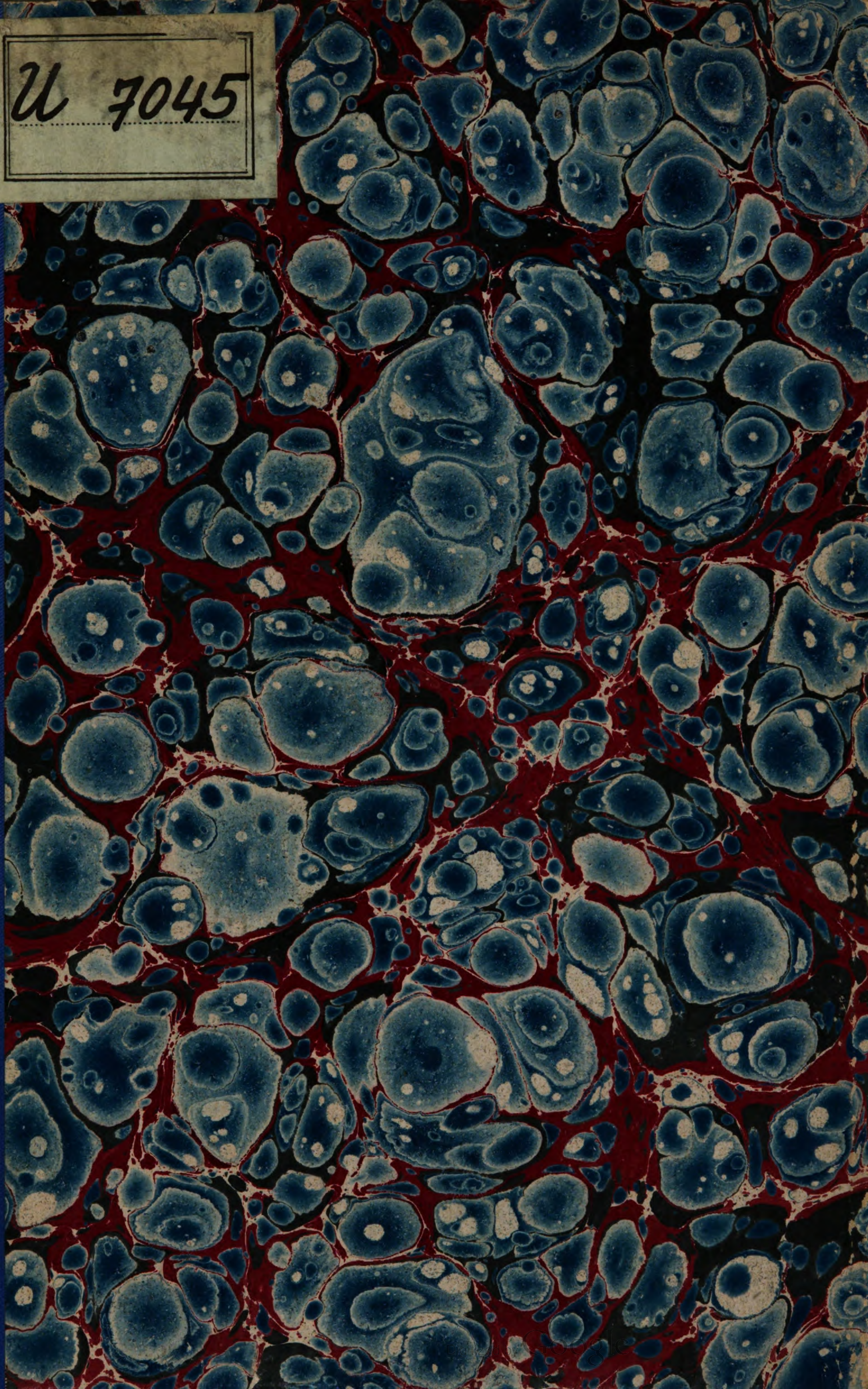

Чытанка.

Перша кныжка післа граматкы.

Зъ 60 малюнками.

Т. Жуторного.

Кіевъ.
Тип. С. В. Кульженко, Ново-Елисав. ул., собств. домъ.
1883.

В товариство „Просвіта" од видавця

ЧЫТАНКА.

Перша книжка після граматкы.

Зъ 60 малюнкамы.

Т. Хуторного.

КІЕВЪ.

Типографія С. В. Кульженко, Ново-Елисав. ул., собств. домъ.

1883.

Дозволено цензурою. Кіевъ. 26 Мая 1882 г.

Отділы.

1. Сімъя.

Пісня про кота і дытынку.

А-а, коточокъ!
Заховався въ куточокъ,
Піймавъ собі мышку
Та ззівъ у затышку.
Котыку сіренькый,
Котыку біленькый,
Котыку волохатый!
Не ходы по хаті,
Не буды дытяты.
А-а, котыно!
Засны, мала дытыно!
Ой на кота воркота,
На дытыну дрімота.
Котокъ буде воркотаты,
Дытыночка буде спаты.

(Народня пісня).

Сонъ та дрімота.

Ой ходе сонъ коло віконъ,
А дрімота коло плота;
Пытайетця сонъ дрімоты:
А де будемъ ночуваты?

—Де хатонька теплесенька,
Де дытына малесенька,
Туды підемъ ночуваты
І дытыну колыхаты.

(Народня пісня).

Моя сімъя: Дідъ, баба, тато, мама, братъ, сестра.

Людьскі прыказкы: Дітки плачуть, а въ матері серце болыть. Колы дытыны не научышъ въ пелюшкахъ, то не научышъ і въ подушкахъ.—Тоді мама біду знайе, колы малую дытыну майе.—У кого ненька, въ того й головка гладенька.

аты жъ наша, маты!
Де тебе шукаты?
Матіръ не купыты,
А ні заслужыты.

Пысьмо.

Буквы легкі на вымову:

Аа, Ее, Іі, Оо, Уу, Ыы,
Юю, Яя, Ёё.

Буквы трудні на вымову:

Бб, Вв, Гг, Дд, Жж, Зз,
Кк, Лл, Мм, Нн, Пп,
Рр, Сс, Тт, Хх, Цц, Чч,
Шш, Щщ, Ъъ, Ьь, Йй.

2. Сімъя.

Ладкы.

Ладкы—ладусі!
А де булы?—Въ бабусі.
А що йілы?—Кашку.
А що на закуску?
—Хлібъ та капустку.
Кашка мъякенька,
Бабуся добренька.

(Народня пісня).

Сорока.

Сорока, ворона, на прыпічку сыділа, діткамъ кашку варыла, ополоныкомъ мішала, дітокъ годувала: «оцёму дамъ, і сёму дамъ, і сёму дамъ, і сёму дамъ,—а сёму не дамъ: цей бецманъ крупъ не дравъ, дровъ не рубавъ, воды не носывъ, печі не топывъ. Ідіть діткы по водычку, а ложечкы въ рукавычку, а кашычкю на полычку.

Зайчыкъ.

Зайчыку, зайчыку, де ты бувавъ?
—У млыні, у млыні!
Що ты выдавъ?
—Міхъ мукы, міхъ мукы!
Чомъ ты не взявъ?
—Тамъ булы кравчыкы,
Перебылы пальчыкы,
Насылу я втікъ
Черезъ бабынъ тікъ,
Ніжкы попікъ—скаву, скаву!

(Народня пісня).

Прыказкы: Хто маненькыхъ дітей не майе, той горя не знайе.—Мала дытына—не выспыся, більша дытына—не найісыся. Що бабыне, то не таке, якъ людьске.—

Шануй батька та Бога—буде тобі всюды дорога.—Якъ братъ брату не поможе, то що вже чужыйі люде!—Якъ маты рідненька, то й сорочка біленька.

Пісня сыроты.

Маты наша, маты!
Де жъ намъ тебе взяты?
Хыба тебе, маты,
Намъ намалюваты...
Намалюю матіръ
На божнычку въ хаті,
На божнычокъ гляну—
Матіръ іспомяну;
Назадъ обернуся—
Слёзамы зальюся.

(Народня пісня).

Загадка: Хто такый рано ходыть на чотырёхъ, у день на двохъ, а у вечері на трёхъ?

Вставайте, діду, вечеряты?
—«А хлібъ же йе?»—Ні, нема!
«Вечеряйте жъ, діткы, я розіспавсь.»

Пысьмо.

Зложіть ізъ буковъ слова:

а—о—т—т, а—м—м—а, і—д—д, а—б—б—а, р—т—а—б, а—с—р—е—т—с, д—в—і—ы—ч—н—а, л—х—о—ы—п—ч—к, ы—я—д—т, к—а—р—п—у—о—б, и—ж—н—а—к, ч—л—в—к—о—э—і.

Напышы: якъ зовуть твого тата, маму, діда, бабу, братівъ, сестеръ?

Якъ зовуть тебе по йменню, по батьку і прозываютъ?

Торба.

Котылася торба зъ велыкого горба, а въ тій торбі хлібъ, паляныця, кому доведеця, той буде жмурытьця.

Допысать.

Котыкъ.

Пішовъ кот—къ на торж—къ, купы— со—і кожу—окъ; т—еба зъ кот— з—яты та ды—ынці да—ы.

3. Що йе въ хаті і на дворі.

У хаті: Ікона. Стілъ. Лавкы. Пілъ. Пічъ. Горшкы. Мыскы. Діжа. Хлібъ. Ніжъ. Ложкы. Кочерга (коцюба). Колыска. Скрыня. Кішка. Мыші. Цвіркунъ. Мухы. Павукъ. Решето. Каганець. Віныкъ.

На дворі: Комора. Хлівъ. Клуня. Візъ. Саны. Вівці. Вілъ. Кінь. Кобыла. Лоша. Корова. Теля. Свыня. Кабанъ. Порося. Собака. Гусы. Куры. Півень. Качкы. Утята. Горобці. Ластівкы. Сіно. Солома. Плугъ. Рало. Борона. Заступъ. Сокыра. Граблі. Дрова. Бочка. Відра. Коромысло.

Господарство.

Не знавъ добрый чоловікъ
Та ізъ чого жыты,

Мусывъ собі хазяйство купыты:
Возычокъ—скрыпу—скрыпу,
А волычокъ—рыку—рыку,
Корівонька—муму—муму,
А кізонька—стрыку—брыку,
А котычокъ—нявъ—нявъ—нявъ!
А собачка—гавъ—гавъ—гавъ!
Овечечка—ме—ме—ме!
А гусочка—кге—кге—кге!
А качечка—кахъ—кахъ—кахъ!
А курочка по сінечкахъ—
Кудъ—кудахъ, кудъ—кудахъ!

Запысано въ Кыйевщыні.

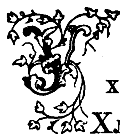
Прыказкы: Хату рукы держать.—Кочерга до печі хазяйка—вона свойе діло зна—жаръ загріба.—Що у лісі родытця, то у дворі згодытця.—Прывыкай до хазяйства зъ молоду—не будешъ знаты на старість голоду.

Загадкы: Підсмыкане, підтыкане тай гайда по хаті. —Два лежыть, два стойіть, пъятый ходе і шостого воде.

Казочка.

Бувъ собі дідъ та баба,
А въ йіхъ була курочка ряба,
Та злізла на полычку,
Та знесла яйечко.
Мышка бігла,
Хвостыкомъ зачепыла—
Яйечко впало і розбылось.
Дідъ плаче, баба плаче,
А курочка кудкудаче.

Добра хазяйка.

хаті йійі, якъ у віночку,
Хлібъ выпеченый, якъ сонце,
Сама сыдыть, якъ квіточка.

Пысьмо.

Допысать.

Свийська жывотына: Коро–а. Кі–ь. Ві–ці. С–иня. В–лъ –оза –ішка. Со–ака.

Свийська птыця: Гу–ы. К–ры. Пі–ень. Ка–кы. Инды–ы.

Кітъ.

Ой ходывъ кітъ коло вор–тъ на віко–ечко ск–къ! а зъ віконь–я въ хыж–у. Пій–авъ кот–къ мы–ку, кын–въ у кол––ку. М–шка бу–е гра–ы, –отыкъ ворко–аты, д–тя б–де с–аты.

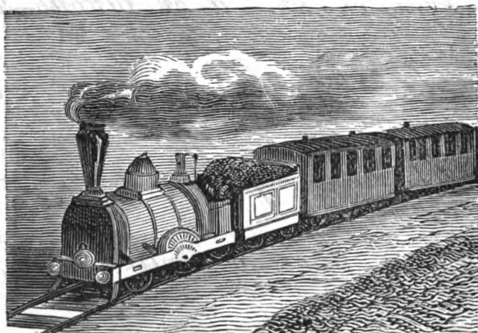
Напышы, що у васъ йе въ хаті? Що въ коморі? Що у васъ йе на дворі?

4. Що йе въ селі і за селомъ.

Въ селі: Дворы. Хаты. Улыці. Садкы. Пасікы. Городы. Крыныці. Церква. Школа. Волость. Шынокъ (корчма). Крамныця. Гребля. Річка. Ставокъ. Млынъ. Базарь. Выгонъ. Левады.

За селомъ: Поле. Нывы. Лісъ. Гай. Діброва. Яръ. Дорога. Шляхъ. Річка. Проваллья. Могыла. Кладовыще. Болото. Вітрякы. Лугъ. Хуторы. Сусідні села. Чугунка (чавунка).

Прыказкы: Въ свойімъ добрі всякъ хазяйінъ. Не купы хаты, та купы сусіда.—Погана птыця, що свойе гніздо паскудыть.

Загадкы: Крутытця, вертытця—не знайе, де дітьця. —Одно каже—біжімъ—біжімъ, друге каже—лежімъ—лежімъ, третье каже—похытаймось.

Въ селі.

Бабо! а де жыве старшына?

— Йідьте, серденько, навпростець, а тамъ жыве Андрій Швець, а тамъ круто--собъ жыве Кулына Вакуленкова: йійі чоловіка торікъ взялы въ салдаты... а тамъ проваллячко, а за проваллячкомъ—гулькъ—по горо́ду ходыть сыва кобыла, а на прызьбі лежыть руда собака: ото, серденько, й старшына жыве.

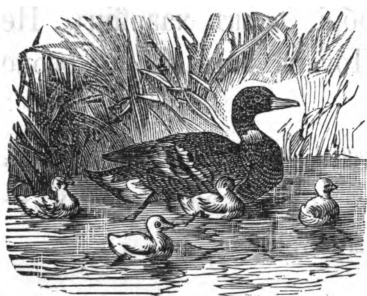
За селомъ.

Ой у полі могыла,
Край могылы долына,
Край долыны ставочокъ,
Край ставочка гребелька,
Край гребелькы млыночокъ,
Край млыночка кладочка,
Край кладочкы лужочокъ.

Пісня.

Тече вода зъ підъ явора
Яромъ на долыну,
Пышайетця надъ водою
Червона калына.
Пышайетця калынонька,
Явіръ молодійе,
А кругомъ йіхъ верболозы
Й лозы зеленіють.

Тече вода ізъ-за гаю
Та по-підъ горою,
Хлюпощутця качаточкы
По міжъ осокою.
А качечка выплывайе
Зъ качуромъ за нымы—
Ловлять ряску, розмовляють
Зъ діткамы свойімы.

Т. Шевченко.

Рукавычка.

(казка).

Бувъ собі дідъ та загубывъ рукавычку. Отъ біжыть мышка, улізла въ ту рукавычку тай сыдыть. А це скаче жаба тай каже: «хто, хто у цій рукавыцці?» — «Мышка-скряботушка. А ты хто?» — «Жабка-скрекотушка. Пусты і мене». — «Іды.»

Отъ біжыть зайчыкъ та й каже: «хто, хто у цій рукавыцці?» — «Мышка-скряботушка й жабка-скрекотушка. А ты хто?» — «Зайчыкъ-лапанчыкъ. Пустіть і мене.» — «Іды«.

Колы це біжыть лысычка. «Хто, хто у цій рукавыцці?» — «Мышка - скряботушка, жабка - скрекотушка, зайчыкъ-лапанчыкъ. А ты хто?» — «Лысычка-сестрычка. Пустіть і мене.» — «Іды.»

Отъ воны сыдять; біжыть вовчыкъ і пытайе: «хто, хто у цій рукавыцці?» — «Мышка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчыкъ-лапанчыкъ та лысычка-сестрычка. А ты хто?» — «Вовчыкъ-братікъ. Пустіть і мене.» — «Іды».

Колы йде ведмідь, гуде і пытайетця: «хто, хто у цій рукавыцці?»—«Мышка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчыкъ-лапанчыкъ, лысычка-сестрычка і вовчыкъ-братікъ. А ты хто?»—«Ведмідь-набрідь. Пустіть і мене въ рукавычку.»—«Іды.» Отъ і той улізъ.

Біжыть кабанъ: «Хрю-хрю-хрю! Хто у цій рукавыцці?» — «Мышка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчыкъ-лапанчыкъ, вовчыкъ-братікъ і ведмідь-набрідь. А ты хто?»—«Кабанъ-некланъ. Пустіть у рукавычку і мене.»—«Іды». Отъ і той улізъ, тай сыдять собі.

Колы-це йде стрілець, бачыть, що рукавычка ворушытця,—вінъ якъ стрільне—ажъ тамъ отъ скілько шкуръ!

Запысано на Волыні.

Загадка.

Така я велыка,
Що й кінця не маю;
Лежу собі тыхо,
Нікого не займаю;
Тількы мені добрі люде
І день, і нічъ топчуть груды!

Пысьмо.

Допысать.

Тіснота.

Разъ йіх-въ чол—вікъ велы—ымъ шля—омъ та пройізды—ъ поузъ верст—у; коло ве—ствы,

зна–ыть, –орога бул– накоче–а, та як–сь в–нъ і зачепы–ся. Отъ ст–въ тод–, чух–потыл–цю і ка–е: „яка жъ то тісно–а, що й ніде возо– пройіха–ы!“

Стіль—столы, муха—мухы, лавка—...., горщыкъ—...., мыска—...., ніжъ—...., скрыня—...., кітъ—...., мыша—...., цвіркунъ—...., павукъ—...., візъ—...., вівця—...., кінь—...., корова—...., горобець—...., ластівка—...., плугъ—...., борона—...., сокыра—...., порося—...., хлопець—....; дытя—...., відро—...., бочка—...., крыныця—...., двіръ—...., ложка—...., теля—...., віль—.....

5. Йіжа і напыткы.

Йіжа: Борщъ. Бублыкы. Булка. Буханці. Вареныкы. Галушкы. Грыбы. Калачъ. Капустнякъ. Каша. Кваша. Кісіль. Кнышъ. Коржъ. Ковбаса. Кулішъ. Лемішка. Мамалыга. Масло. Млынці. Мъясыво. Паляныця. Пампушкы. Пырогы. Поросятына. Рыба. Сало. Сметана. Хлібъ. Холодець. Юшка. Узваръ. Яйешня.

Прыправа до йіжы: Сіль. Олія.

Напыткы: Горілка. Пыво. Выно. Налывка. Чай. Сырівець. Квасъ. Молоко. Вода.

Прыказкы: У насъ просто: борщъ, каша, третя кваша. Хлібъ—всёму голова.—Спасыбі за обідъ, що найівся дармойідъ.—Якъ йісты, такъ і робыть треба.—Голодному все хлібъ снытця, якъ цыгану сало.—Лучче йісты хлібъ зъ водою, ніжъ буханець зъ бідою.

Загадкы: Деревъянкы везуть, костянкы січуть, мокрый Мартынъ обертайе, ніхто не вгадайе.—Середъ села вбыто вола: до кожнойі хаты доріжку выдаты.—Не жыву і не гуляю, а сімъ бідъ знаю і відъ ножа умыраю.

Щедрыкъ, ведрыкъ,
Дайте вареныкъ,
Грудочку кашкы,
Кільце ковбаскы;
Дайте ковбасу—
Я до дому понесу,
Дайте крупъянку—
Підкыну підъ лавку.

Бігла телычка
Побережычка
Черезъ дядьківъ тікъ.
Я вамъ, дядьку, защедрую,
Вынесіть пырігъ,
Вынесіть кнышъ,
Бо впустю ніжъ,
А вынесіть курку,
Бо я въ вікно штурхну,
А вынесіть ковбасу,
Бо я хату рознесу.

Голодный цыганъ.

Прыйшовъ цыганъ до чоловіка—тры дні нічого въ роті не було, сімъя сыдыть голодна--а тамъ жінка хлібъ зъ печі выймайе, борщъ на прыпічку булькотыть..... Цыганъ каже: «кыпы—кыпы, борщыку, будемъ тебе йісты!» — «Будемъ йісты,» одказуйе хозяйінъ, «та не всі.» — «Хыба ты не хочешъ?» Колы цыганча прыбіга: бачыть, на лаві хлібъ паруйе... а попросыть соромъ. «Ідіть,» каже, «тату, обідать.» — «Обідайте собі самі, а я зъ добрымы людьмы побалакаю.» Цыганча не йде, клыче вдруге, втретье... Якъ ухопыть цыганъ хлібъ, якъ шпурне йімъ въ цыганча.... «Нічымъ мені тебе сяка-така дытыно!...» а цыганча за хлібъ, та до дому.

Запысавъ Номісъ.

Лысыця і вовкъ.

Десь назнала лысыця у лісі вовковню, і тамъ мъясо було положене. Отъ вона якъ тамъ уже не хытрувала, да не зуміла узять те мъясо.

Отъ і пішла собі—колы зустріла вовка: «вовчыку-братіку, я найшла мъясо, тамъ-то десь, та мені гріхъ, каже, сёгодні, бо теперъ пъятныця.» Отъ вона і прывела туды вовчыка, вовкъ заразъ морду туды і всунувъ, а тутъ дубъ і потягъ ёго въ гору, а ёго такъ і вхватыло за шыю. Вовкъ повысъ, а мъясо упало. Тоді лысыця—за мъясо тай йість. — «Лысычко-сестрычко! ты казала, що тобі гріхъ теперъ, бо пъятныця» вовкъ каже. —«Э! то тобі теперъ пъятныця, бо ты пъятамы не достанешъ землі!...»

Отъ прыйшовъ чоловікъ до вовка: лусь! лусь! ёго кійкомъ. А лысыця оддалікъ стойіть тай каже вовкові: «круты-верты, вовчыку, головою, щобъ не поцілывъ тебе мужыкъ булавою.

Запысано въ Кыйевщыні.

Скороговорка.

васъ, кнышi, поважайемо:
Якъ йе въ віщо, то вмочайемо,
А ні въ віщо—выбачайемо!

Пысьмо.

Допысать:

Улыці—улыця, садкы—садокъ, городы—...., церквы—...., крамныці—...., греблі—...., річкы—...., ставкы—...., сусіды—...., нывы—...., вітрякы—...., зайці—...., вовкы—...., лысыці—...., птыці—...., села—...., варенькы—...., буханці—...., кныші—...., коржі—...., ковбасы—...., млынці—...., могылы—...., долыны—...., млыночкы—...., кладочкы—....

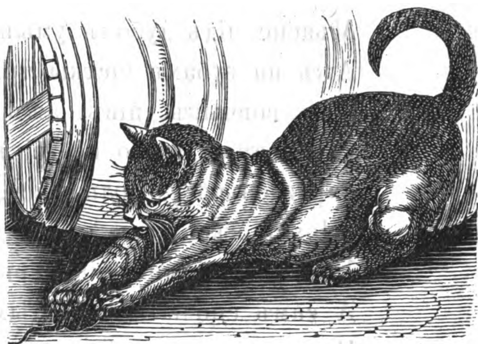
На кашу йде пшоно, вода і сіль, а на хлібъ... На вареныкы треба мукы, воды й сыру, а на коржы.... Ковбасы начыняють саломъ і мьясомъ, а кендюхъ... Горілку роблять зъ хліба або картоплі, а квасъ... Сіль добувають зъ землі, а олію... На куліш треба крупы і воды, а на кісіль....

Дідъ та баба.

Піш—въ дідъ по грыб—, б—б— по опеньк—; д—д— свойі посу—ывъ, бабын— сыре—ькі; —і—ъ свойі по—ушывъ —а—а пов—рыла, дід— нак—рм—ла: «хлещы, дід—, юшк—, за баб—ну душк—, ще й за тог— дідус—, що х—р—ша б—б—ся!»

6. Домашня жывотына й звірі.

Травоядні: Волы. Коровы. Козы. Вівці. Коні.

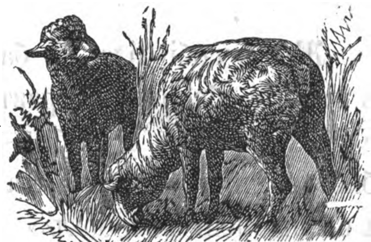
Мнясоядні: Собакы. Вовкы. Кішкы. Лысыці. Тхорі. Ведмеді.

Прыказкы: Дере коза лозу, а вовкъ козу.—Коза зъ вовкомъ тягалася, тількы шкурка зосталася. —Безъ вола хата гола.—У кого вілъ та коса, у того й грошей кыса.—Не йдуть яслі за волами, але волы за яслямы.—Дасы коневі половы, будешъ робыты поволі.

Загадка: Прыбігла шурда-бурда, ухватыла щыкы-брыкы, та й почулы мъякыныкы, далы знаты жытныкамъ: «гей вы жытныкы! сідайте на вівсяныкы, доганяйте шурду-бурду, выдырайте щыкы-брыкы.

Скороговорка: «Собъ тпру, до ярма!»—оглянувся, та й нема.
Ловыть вовкъ, ловыть вовкъ,
А якъ вовка піймають,
То шкуру здырають!

Вовкъ та мышеня.

На полі вовкъ овечку взявъ,
Потягъ сердешную въ діброву—
Не на розмову,
А щобъ ізъйісты: вінъ бажавъ
Мъясця свіженького давненько.
Отъ взявъ овечку, обідравъ,

Якъ знавъ,
Тай заходывся хорошенько
Мъясце підъ дубомъ умынать,
Ажъ на зубахъ кісткы тріщать.
Йівъ вовчыкъ, йівъ, ажъ утомывся,
А все такы всёго не ззівъ.
Гаразденько удовольнывся,
«Нехай вже, каже, другымъ разомъ.»
Мъясце травыцею прыкрывъ,
А самъ спочыты лігъ тымъ часомъ....
Неначе панъ якый лежыть.
А мышенятко підъ вербою
Почуло, що мъясце пахтыть,
Тай крадетця по міжъ травою
(Яке мале, а вже хытрыть!);
Отъ помалесеньку підкралось,
Взяло мъясце та у дупло й сховалось.
Углядівъ вовкъ—дарма, що спавъ,—
І на весь гай гукать почавъ:
«Ой лелечко! Рятуйте, поможіте,
Ловіте злодія, держіте!
Добро мойе покравъ!

Л. Глібовъ.

Колобокъ.

(казка).

Жывъ собі дідъ та баба, та такі убогі, що нічого въ йіхъ не було. Отъ разъ дожылысь вже до того, що не стало у йіхъ і хліба—і йісты нічого. Дідъ і каже: «бабусю! піды у хыжку, та назмітай у засіці борошеньця, та спечы мені колобокъ.» Отъ баба такъ і зробыла: вы-

топыла въ печі, замісыла яйцямы борошно, що назмітала, спекла колобокъ і положыла на вікні, щобъ простывъ. А вінъ зъ вікна—та на прызьбу, а зъ прызьбы та на землю, та й побігъ дорогою. Біжыть тай біжыть, а на зустрічъ ёму зайчыкъ: «колобокъ, колобокъ, я тебе ззімъ!» А вінъ каже: «не йіжъ мене, зайчыку-побігайчыку, я тобі пісню заспіваю.»—«А ну, яку?»

«Я колобокъ, колобокъ,
По коробу метеный,
На яйцяхъ спеченый,—
Якъ одъ бабы та одъ діда втікъ,
Такъ і одъ тебе втечу!»

Тай побігъ. Біжыть та й біжыть,—зустрічайе ёго вовкъ: «колобокъ, колобокъ, я тебе ззімъ!»—«Не йіжъ мене, вовчыку-братіку, я тобі пісні заспіваю.» «А ну, якойі?...»

«Я колобокъ, колобокъ,
По коробу метеный,
На яйцяхъ спеченый,—
Якъ одъ бабы та одъ діда втікъ,
Такъ і одъ тебе втечу!»

Тай побігъ. Зновъ біжыть та й біжыть,—зустрічайе ёго ведмедь: «колобокъ, колобокъ, я тебе ззімъ!» —«Не йіжъ мене ведмедыку-братіку, я тобі пісні заспіваю».— «А ну!»

«Я колобокъ, колобокъ,
По коробу метеный,
На яйцяхъ спеченый,—

Якъ одъ бабы та одъ діда втікъ,
Такъ і одъ тебе втечу!»

Тай маху... Біжыть тай біжыть,—зустрічайетця зъ лысычкою: «колобокъ, колобокъ, я тебе ззімъ!» «Не йіжъ мене, лысычко-сестрычко. я тобі пісні заспіваю.» — «А ну якойі?»

«Я колобокъ, колобокъ,
По коробу метеный,
На яйцяхъ спеченый,—
Якъ одъ бабы та одъ діда втікъ,
Такъ і одъ тебе втечу!»

«А ну-ну, ще заспівай! Сідай у мене на мордоцці, щобъ мені чутніше було.» Отъ вінъ і сівъ та й давай співаты:

«Я колобокъ, колобокъ,
По коробу метеный....»

А лысычка ёго—гамъ! та й проковтнула.

Запысано въ Кыйевщыні.

Коза.

Ходыть кізонька по крутій горі,
Ніженькою якъ тупъ, такъ тупъ!
Зъ сіренького вовчыка смійетця:
«Я тебе, сірый вовче, не боюся!»
—А въ неділеньку рано по раненьку
Кізонькы якъ нема, такъ нема.
Тількы зосталысь ріжкы та ніжкы,
Та чорныйі ратычкы.

Дітьська пісня.

Пысьмо.

Допысать.

Віль—волыкъ, лапа—лапка, корова—...., кінь—...., зайецъ—...., вовкъ—...., ведмедь—...., лысыця—...., собака—...., тхірь—...., кітъ—....

Копыкъ—копыкы, волыкъ—...., коровка—...., лапка—...., зайчыкъ—...., вовчокъ—...., ведмедыкъ—...., лысычка—...., собачка—...., котыкъ— ...., тхорыкъ—.....

Собака.

Якойі масты бувають собакы? Яка голова, уха й ногы у собакы? Що собакы йідять? Де собакы жывуть? Для чого люды держать собакъ?

Собака.

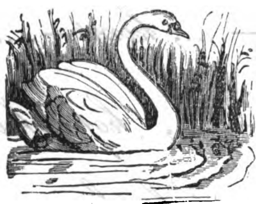
Одвіты школярівъ.

Собакы бувають чорні, білі, сірі, руді й рябі. У собакы голова довга, уха стырчять вгору, а задні ногы трохы більші перед-

ніхъ. Собакы ййдять хлібъ, мъясо, кісткы. Собака жыве въ дворі хазяйіна. Люды держать собакъ для того, щобъ воны стерегли хазяйства.

7. Птыці.

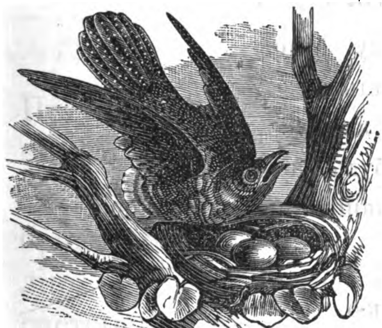
Ворона. Сорока. Галка. Голубъ. Горобець. Горлыця. Жайворонокъ. Журавель. Зузуля. Індыкъ. Качка. Крукъ. Кулыкъ. Квочка. Ластівка. Лебідь. Овсянка. Орелъ. Пава. Перепелыця. Півень. Сыныця. Сычъ. Сова. Сокілъ. Соловей. Тетерукъ. Одудъ. Чайка. Чапля. Чечітка. Шпакъ. Шуліка. Яструбъ. Бусолъ.

Прыказкы: Всяка птычка свойімъ носыкомъ жыве. Кібчыкъ — птычка не велычка, та когітокъ гострый. Кулыкъ не велыкъ, а все такы птыця. Зузуля собі гнізда не въйе. Лучче птыці на сухій гыльці, чімъ въ золотій клітці.

Жайворонокъ якъ летыть у гору, то крычыть: «нумъ быться, нумъ быться!» а якъ внызъ — «кій упустывъ, кій упустывъ!»

Скороговорка: Ходыть квочка коло кілочка, водыть діток коло квітокъ, вона каже: квокъ!

Загадка: «А скількы ты, бабо, піймала горобцівъ?» — «Оце, сынку, тількы оцёго піймаю, то ще девъять

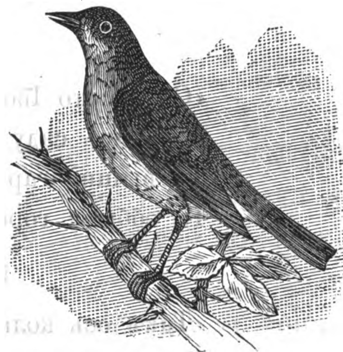

зостанетця, щобъ було десять.» Скількы горобцівъ піймала баба?»

«Щобъ ты зузулі не чувъ!» (каже баба).

«Мнье і удодъ закуётъ (одріка москаль).

Соловей.

«Оце кажуть небылыцю!
Щобъ не пізнавъ я соловья,
Щобъ не пізнавъ сю гарну птыцю;
Якъ тількы окомъ наведу,
То і вгадаю, де співака!»
Такъ дядькові казавъ небіжъ—
Грыцько Підсака.
«Ходімо, я тебе до лісу поведу,
Усякойі тамъ птыці йе багато,
Та буде соромъ, пане-брате,
Колыбъ ты соловья одъ разу не пізнавъ»
Грыцькові дядько одвічавъ.
І ось воны дійшлы до гаю.
По гайеві усякый птахъ літайе;
Щебече хто, хто свыще, хто гуде,
Ажъ округы луна іде.

Грыцько.

«Ось-осьде соловей! Якый червоногрудый!
А дметця, якъ мабуть велыкый панъ!
Уже-то не зъ проста въ ёго такый жупанъ.»

Дядько.

«Та годі, годі, Грыцьку, буде
Ту погань снігыря хвалыть!
Ся птыця не співа, а якъ усе щебече,
Вона въ гурті якъ небудь засвыстыть,
А більше, голову похнюпывшы міжъ плечі,
Насупывшысь сыдыть.»

Грыцько.

«Такъ цытьте—лышень: ось я заразъ угадаю;
Дывітьця,—колы оце не вінъ!
Увесь мовъ золотый, а крыльця чорні майе...»

Дядько.

«Се просто Іволга зоветця,
Вона изъ саду въ садъ літа,
Та вышні гарно объйіда,
Та оббыва горохъ, а въ співы не вдайетця.»

Грыцько.

«Такъ ось колы побачывъ співака:
Яка малёвана та штучня птыця!
Вертытця, джеркотыть, по дереву скака—
Отъ се то соловей!»

Дядько.

Се—навісна сыныця!

І довго такъ Грыцько маленькый
Міжъ птыцямы знаходывъ соловья,
А соловей собі сіренькый
Надъ нымъ співавъ, сховавшысь міжъ гылля.

Гребінка.

Лысычка, котыкъ і півныкъ.

Бувъ собі котыкъ та півныкъ та спряглыся жыть. Поставылы собі хатку на курячій ніжці. Теперъ півныкъ сыдыть дома, а котыкъ ходе за ковбасамы на здобуткы.

Отъ лысычка прыбіжыть—та до півныка: «півныку-братіку, одчыны!»—«Лысычко-сестрычко! котыкъ не велівъ.»—«Ну бо, півныку-братіку, одчыны!«—«Лысычко-сестрычко, котыкъ не велівъ.»—Такы выпрохала: вінъ взявъ і одчынывъ. Отъ вона вогню набрала і ёго украла. Такъ вінъ, вже біжучы:

«Котыку-братіку! несе мене лыска
По каменю-мосту,
На своёму хвосту,—
Порятуй мене!»

Такъ той котыкъ, якъ почувъ, та догнавъ лысычку і півныка однявъ, та прынісъ до дому півныка, та попобывъ ёго добре,—тай сказавъ: «не давай же вогню, бо хуже буде!»

Отъ котыкъ зновъ пішовъ на здобуткы за пшеныцею: ото жъ півныку харчъ.—Отъ лысычка зновъ прыбіга: «півныку-братіку, одчыны!»—«Лысычко-сестрычко, котыкъ не велівъ». Такы выпрохала. Вінъ йійі пустывъ. Вона вогню набрала, ёго украла і побігла. Такъ півныкъ зновъ:

«Котыку-братіку! несе мене лыска
По каменю-мосту,
На своёму хвосту,—
Порятуй мене!»

Такъ котыкъ догнавъ ёго і зновъ однявъ, а лысычку попобывъ. «Теперъ же,—півныкові наказавъ,—півныку, не давай вогню, бо вона тебе ззість?»

Лысычка прыбігла знов. «Півныку-братіку, одчыны!» — «Лысычко-сестрычко, котыкъ не велівъ.» Просыла, просыла—ні! такы не впустывъ. Отъ вона віконце одчыныла, ёго украла і побігла. Такъ півныкъ знов крычыть:

«Котыку-братіку! несе мене лыска
По каменю-мосту,
На своёму хвосту,—
Порятуй мене!»

Отъ котыкъ якъ почувъ, якъ погнавсь.... Гнавсь, гнавсь—не догнавъ. Прыйшовъ до-дому тай плаче, що вже нема товарыша.

Отъ зробывъ собі скрыпочку, молоточокъ і пысану кайстру (торбу). Прыйшовъ до норы—якъ заграйе:

«Ой тылы-лы-чкы,
Та було у лысычкы
Чотырі дочкы,
Пъятый сынко,
Ще й Пылыпко;
Выйды, лысе,
Подывыся—
Чы хороше граю?»

Такъ лысычына дочка й каже: «мамо! піду я подывлюся: хто тамъ такъ грайе?» Отъ вона і пішла;—а вінъ йийі—цокъ та въ лобокъ, та въ пысану кайстру. Та знов грайе:

«Ой тылы-лы-чкы,
Та було у лысычкы
Чотырі дочкы,
Пъятый сынко,
Ще й Пылыпко,
Выйды лысе,
Подывыся—
Чы хороше граю?»

Теперъ і друга дочка пішла. Вінъ і ту—цокъ та въ лобокъ, та въ пысану кайстру.—Та знов грайе... Потімъ усі перейшлы.

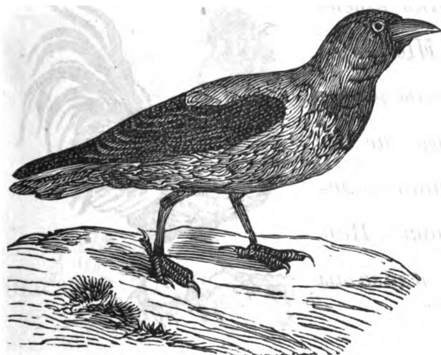
Отъ стара лысыця жде, жде—нема! Отъ тоді й каже: «піду заганять, бо півныкъ упрівъ і молошна каша упріла,—пора обідаты». Такъ вінъ і стару лысыцю убывъ. Та тоді прыйшовъ, борщъ вынявъ, кашу пойівъ. Отъ тоді звівъ півныка на тарілці тай каже: «півныку-братіку, стрепенысь!» Такъ вінъ стрепенувся. — Отъ того півныка забравъ і лысыці побравъ. — Прыносыть туды до-дому, де воны жылы, та поотдыралы кожухы,—тай жывуть і хлібъ жують. Йімъ сміхъ та рядно, а намъ сміхъ та добро!

Запысано въ Черныгівщыні.

Пісенька.

Два ведмеді, два ведмеді
Горохъ молотылы;
Два півныкы, два півныкы
До млына носылы.

А горобчыкъ, гарный хлопчыкъ,
На скрыпочку грайе;
Гороблычка—гарна птычка,
Хатку замітайе.
А вороны, добрі жоны,
Пішлы танцюваты;
Злетівъ крюкъ, вхопывъ дрюкъ,
Пішовъ підганяты.

(Народня пісня).

Пысьмо.

Допысать.

Вівця йість траву, а вовкъ йість мъясо. Вовкъ йість мъясо, а зайецъ...... Жайворонокъ жыве на полі, а горобці...... Соловей жыве въ саду, а голубъ... Шуліка літайе у день, а сова... Кулыкъ жыве на болоті, а ластівка.....

Півень.

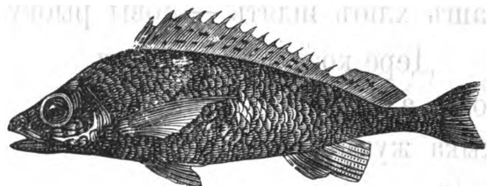
Що таке півень? Де жыве півень? Яка голова і хвість у півня? Якъ півень співайе? Колы співайе півень? Що йість півень? Якъ півень зве курей, колы найде йіжу? Окрімъ півня, яка птыця ще водытця въ дворі хазяйіна? Для чого чоловікъ држытъ курей, гусей і качокъ? Відъ чого півень і куры не можуть плаваты по воді?

8. Рыбы, гадына і комашня.

Рыбы: Карасі. Лыны. Окуні. Оселедці. Сомы. Тараня. Чабакы. Въюны. Ержі.

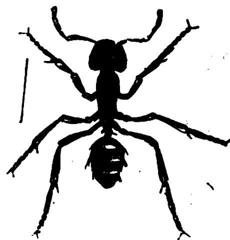

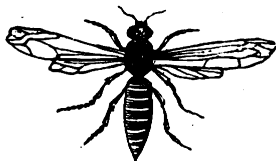
Гады: Гадюка. Вужъ. Ящурка. Жаба.

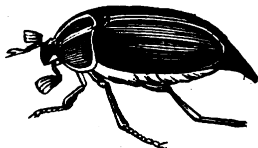

Комахы: Бджола. Чміль. Чорный жукъ. Мотыль. Міль. Мошка. Мурашка. Муха. Овідъ. Оса. Сарана. Блощыця. Боже сонечко. Хрущъ. Цвіркунъ. Жучокъ-хлібойідъ. Шершень. Комарь.

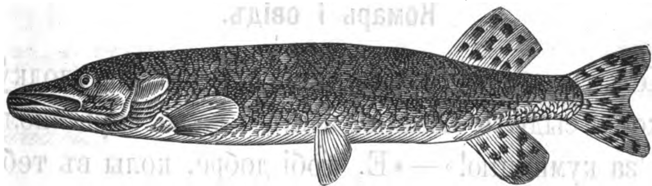

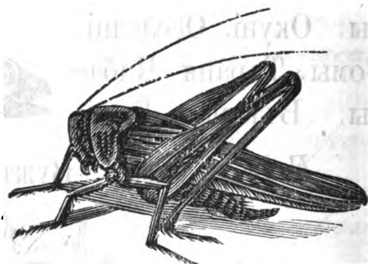

Прыказкы: Рыбка безъ хліба брыдка.—Ой ты щука быстра, беры окуня зъ хвоста! Рыба щука, де глыбше,

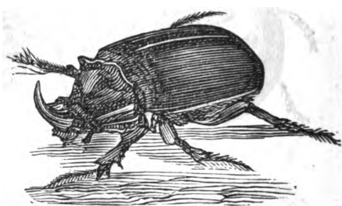
а чоловікъ—де ліпше. Не вчы орла літаты, а рыбу плаваты. Не то страшні червы, що мы йімо, а то,—що нашъ хлібъ йідять.—Ловы рыбку, де лопухъ йе.

Дере коза лозу, а вовкъ козу, а вовка мужыкъ, а мужыка жукъ-хлібойідъ та сарана.

Загадкы: Летівъ птахъ черезъ Божый дахъ: «тутъ мойе діло на огні згоріло.»—Летыть—выйе, сяде—рыйе.—Безъ рукъ—безъ нігъ, черевате, пузате, на кышкы багате, однымъ хвостыкомъ вправляйе.—Коло вуха заверюха, а въ вусі ярмарокъ.

Пісенька

Ой летівъ жукъ, жукъ,—
Та у воду пукъ,
Прыбігайе жукова маты
Жучка рятуваты:
Подай, подай, жучку,
Та правую ручку!

Лазывъ жукъ по долыні,
А жучыха по калыні;
Грай, жучко, грай,
Будешъ маты добрый край.

Ой полізъ жукъ на дрова—
Въ його жінка чорноброва;
Якъ полетівъ жукъ на сіно,
А жучыху щось іззіло.

(Народня пісня).

Комарь і овідъ.

Летыть овідъ, дывытця: колы-жъ у холодку підъ кущыкомъ сыдыть комарь. Вінъ і каже ёму: «полетімъ, брате, за кумпанію!»—«Е, тобі добре, колы въ тебе самі

ребра, а я чоловікъ жырный, сонця боюся.»—«Ну прощай же, колы такъ!»—«На добре здоровъя,» одказавъ комарь. Тілько що сіло сонечко, комарь летыть і пісеньку співайе, а самъ думайе: «стріну коня або чоловіка, то ззімъ!» Колы глядь: на сухій гыльці сыдыть овідъ та й куняйе.—«А, здоровъ пане-брате!» сказавъ комарь, штовхнувшы овіда ногою.—«Та, що? здоровъ!» одказуйе зъ просоння овідъ. «Полетімъ—брате, теперъ за кумпанію»—«Не полечу: холодно, да й боюсь, щобъ жупанъ не заросыть.»—«Прощай же!» Выдно овідъ комареві не товарышъ.—«На добра нічъ,» одказавъ оводъ, потеръ заднімы ніжкамы да й захріпъ.

Запысавъ Мурашко.

Бувай здорова—якъ рыба,
Гожа—якъ вода,
Весела—якъ весна,
Робоча—якъ бджола,
Багата—якъ наша земля!

Пысьмо.

Мыша бігайе, а зайець скаче. Кінь ходыть і бігайе, а віль..... Жаба плыгайе, а рыба... Гадюка лазыть, а ящурка.... Звірі ходять і бігають, а птыці... Червы лазять, а комахы...

Собака гавкайе, а кінь... Вівця мека, а вовкъ.... Кішка нявчыть, а мыша.... Півень співайе, а курка.... Квочка квокче, а курчата... Зузуля куйе, а сорока... Голубъ воркуйе, а ворона.... Ластівка щебече, а горобецъ.... Соловей співайе, а чоловікъ....

Бджола.

Що таке бджола? Скілько крылъ і нігъ у бджолы? Де бджолы літають? Що воны йідять? Де бджолы жывуть? Яку корысть майе чоловікъ одъ бджолы? Для чого потрібно чоловікові медъ і віскъ?

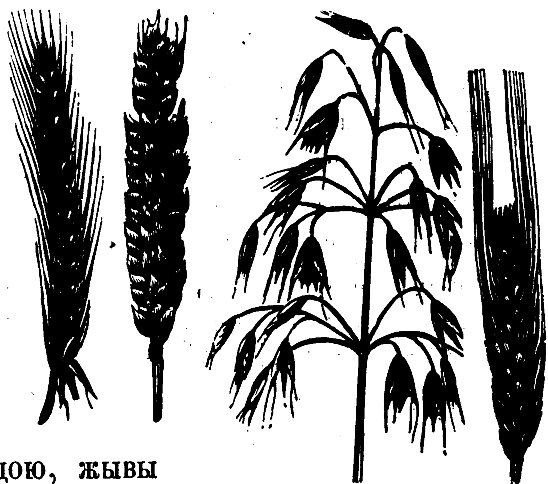
9. Що росте въ городі і на полі.

Огородына: Бібъ. Бурякъ. Гарбузъ. Кабакъ. Горохъ. Дыня. Кавунъ. Капуста. Картопля (бараболя). Квасоля. Окріпъ. Макъ. Морква. Петрушка Пустырнакъ. Редька. Соняшныкъ. Ріпа. Огіркы. Хрінъ. Цыбуля. Часныкъ.

Хлібъ: Жыто. Пшеныця. Овесъ. Ячмінь. Просо. Гречка

Прыказкы: Іще то не біда, якъ у просі лобода, а оттоді біда, якъ на полі нічого нема.—Йіжъ хлібъ зъ сіллю і зъ водою, жывы правдою святою.—Хлібъ убірайе, хто його майе, а хлібъ розбірайе, хто його не майе. Овесъ у трёхъ кожухахъ— та вітру бойітця.

Хрінъ каже: «я добрый зъ мнясомъ!»

А мнясо каже: «я і безъ хріну добре.»

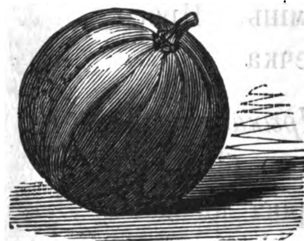
Дай же, Боже, часъ добрый, щобъ моя капусточка прыймалась і въ головкы складалась! Щобъ моя капусточка була ізъ коріня кореныстая, ізъ лысту головыстая; щобъ не росла высоко, а росла шыроко; щобъ була туга, якъ камінець, головата, якъ горщокъ, а біла, якъ платокъ!

Загадка:

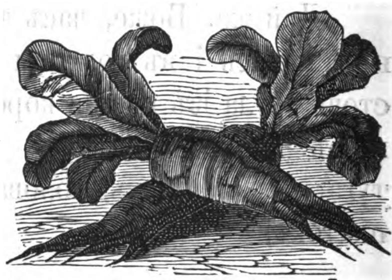
Ріжуть мене ножакою
І бъють мене ломакою;
За те мене оттакъ гублять,
Що всі мене дуже люблять.

Въ городі.

Ходе гарбузъ по городу,
Пытайетця свого роду.
«Ой чы жыві, чы здорові
Всі родычі гарбузові?»
—Обізвалась жовта дыня,
Гарбузова господыня:
«Іще жыві, ще здорові
Всі родычі гарбузові.»

Обізвалысь огірочкы,
Гарбузові сыны й дочкы:
«Іще жыві, ще здорові
Всі родычі гарбузові».
Обізвалась морковыця,
Гарбузовая сестрыця:
«Іще жыві і здорові
Всі родычі гарбузові.»
Обізвалысь бурякы,
Гарбузові своякы:
«Іще жыві, ще здорові
Всі родычі гарбузові.»
Обізвалась бараболя,
А за нею і квасоля:
«Іще жыві, ще здорові
Всі родычі гарбузові.»

Обізвався старый бібъ—
«Я іздержавъ увесь рідъ!
Ой ты, гарбузъ, ты перыстый,
Ізъ чімъ тебе будемъ йісты?»
—«Мыску пшона, шматокъ сала—
Отъ до мене вся прыправа!»

Запысавъ Кулішъ.

Рожа да хміль.

мене недавно на горо́ді
Червона рожа зацвіла;
І треба жъ на́ біду, край нейі хміль пустывся,
І спершу гарно страхъ зъ сусідкою вінъ жывъ.
Дывлюсь, ажъ прыятель за гільку зачепывся,
А трохы згодомъ глядь—всю рожу обповівъ,
І бідная вона змарніла,
Поблідла, далі пожовтіла;
А проклятущый хміль якъ рута зеленівъ.

Гребінка.

Пысьмо.

Допысать:

Просо сіють, а огіркы садять. Жыто сіють, а гарбузы.... Квасолю садять, а ячмінь..... Жыто сіють въ осены, а гречку..... Жыто і пшеныця озімый хлібъ, а ячмінь, овесъ, просо і гречка.....

Сіють: Жыто, просо.....

Садять: Огіркы, картоплю.....

Йіжа.

Скілько разівъ йість чоловікъ у день? Що йість чоловікъ въ скоромный і въ пісный день? Хто варыть страву? Хто пече хлібъ? Зъ чого печуть хлібъ? Яка бувайе мука? Де мелють жыто? Що печуть зъ пшеныцшнойі, жытьнёйі і гречанойі мукы? Що люде йідять варене і що сыре?

10. Зілля і дерево.

Садові і лісові деревъя: Береза. Бузына. Букъ. Верба. Вышня Грабъ (грабына). Груша. Горіхъ. Дубъ. Калына. Кіслыця. Яблуня. Лыпа. Осыка Слыва. Сосна. Тополя. Черешня. Ялына.

Зілля і квіткы: Буръянъ. Барвінокъ. Будякъ. Блекота. Гвоздыка. Деревій. Кропыва. Лобода. Лопухъ.

Мурігъ. Німыця. Очеретъ. Мъята. Осока. Полынь. Репъяхъ. Рогізъ. Рожа. Хміль. Чорнобрывці. Щавель. Паслінъ. Роменъ. Ромашка. Ландышъ.

Прыказкы: Куды хылыть вітеръ, туды й гылля гнутця. Гны тоді дерево, якъ воно молоде. Бороны насъ, Боже, одъ вербовыхъ дровъ, телячого кожуха, заячойі шапкы і свынячыхъ постолівъ.

Загадкы: Біла білява въ лісі стояла. «Боже мій мылый! мойе тіло рубають, мою кровъ пъють. Въ дереві росте, зъ лісомъ рівняйетця, світа не бачыть. Що цвіте безъ цвіту?—Безъ рукъ, безъ нігъ на дерево деретця.

Тополя.

По діброві вітеръ війе,
Гуляйе по полю,
Край дорогы гне тополю
До самого долу.
Станъ высокый, лыстъ шырокый—
На що зеленійе?
Кругомъ поле, якъ те море
Шыроке, сынійе.
Чумакъ іде, подывыться,
Та й голову схылыть;
Чабанъ въ ранці зъ сопілкою
Сяде на могылі,

Подывытця—серце ныйе:
Кругомъ ні былыны!
Одна, одна, якъ сырота
На чужыні, гыне!

Т. Шевченко.

Коза-дереза.

(казка).

Якъ бувъ собі чоловікъ та жінка, та пойіхавъ чоловікъ на ярмарокъ, та й купывъ козу. Прывізъ вінъ до дому тай пославъ свого старшого сына пасты козу. Пасъ, пасъ вінъ йийі, та ставъ гнаты до-дому. Тількы що до ворітъ ставъ догоныть, а вже стойіть той дідъ на воротяхъ ізъ кійкомъ і пытайетця: «кізочка моя мыла, кізочка моя люба! чы ты пыла, чы ты йіла?»

—«Ні, дідусю! я й не пыла, я й не йіла:
Тількы бігла черезъ місточокъ,
Та вхопыла кленовый лысточокъ,
Тількы бігла черезъ гребельку,
Та вхопыла водыці крапельку,
—Тількы пыла, тількы й йіла!»

Отъ вінъ узявъ та й прогнавъ того сына.

На другый день посылайе другого сына—меньшого. І тількы ставъ до ворітъ догоныть той сынъ, то дідъ ставъ на воротяхъ въ червоныхъ чоботяхъ ізъ кійкомъ. Отъ вінъ і пытайетця: «кізочко моя люба! чы ты пыла, чы ты йіла?»

—«Ні, дідусю! я й не пыла, я й не йіла:
Тількы бігла черезъ місточокъ,
Та вхопыла кленовый лысточокъ,
Бігла черезъ гребельку,

Та вхопыла водыці крапельку.—
Тількы пыла, тількы й йіла!»

Отъ вінъ узявъ і того сына прогнавъ.

На третій день посылайе вже жінку. Отъ вона погнала козу і ввечері стала догонять до двора, а дідъ уже стойіть на воротяхъ въ червоныхъ чоботяхъ зъ кійкомъ і пытайетця: «кізочка моя мыла, кізочка моя люба! чы ты пыла, чы ты йіла?...»

—«Ні, дідусю! я й не пыла, я й не йіла:
Бігла черезъ місточокъ,
Вхопыла кленовый лысточокъ,
Бігла черезъ гребельку,
Вхопыла водыці крапельку,—
Тількы пыла, тількы й йіла!»

Отъ той дідъ прогнавъ і бабу.

На четвертый день погнавъ вінъ уже самъ козу, і тількы надігнавъ надъ дорогу, а самъ навпростець пішовъ, та взявъ, тай ставъ на воротяхъ въ червоныхъ чоботяхъ тай пытайетця: «кізочка моя мыла, кізочка моя люба! чы ты пыла, чы ты йіла?

—«Ні, дідусю! я й не пыла, я й не йіла:
Бігла черезъ місточокъ,
Вхопыла кленовый лысточокъ,
Бігла черезъ гребельку,
Вхопыла водыці крапельку,—
Тількы пыла, тількы й йіла!»

Отъ тоді дідъ розсердывся, пішовъ до коваля, высталывъ ніжъ і ставъ йийі різаты, а ніжъ переломывся. Вінъ пішовъ знову до коваля, ніжъ насталювать. Отъ коза знялась тай убігла въ лысычыну хатку. Отъ прыбігла лысычка... А вона, коза, сыдыть на печі тай каже:

Я коза-дереза,
Півъ бока луплена,
За тры копы куплена.
Тупу-тупу ногамы,
Зколю тебе рогамы,
Хвостыкомъ замету
Ніжкамы затопчу!

Лысычка злякалась, выбігла зъ хаты тай сіла підъ дубкомъ. Отъ і дывытця: йде вовкъ. А вона й плаче, просыть—каже: «вовчыку-братіку! выжены мені звіря неслыханого, невыданого.» Вовкъ не выгнавъ козы—злякавсь тай побігъ зъ хаты.

Лысыця зновъ пішла, та сіла підъ дубомъ і плаче. Колы іде ведмедь. Отъ вона ёму й каже: «ведмедыку-братіку! выжены мені звіря неслыханого.» Ведмедь пішовъ у хату та й ставъ пытаты: «А хто тутъ у лысычыній хатці?»

Я коза-дереза,
Півъ бока луплена,
За тры копы куплена.
Тупу-тупу ногамы,
Зколю тебе рогамы,
Хвостыкомъ замету
Ніжкамы затопчу!

Отъ і ведмедь злякався.—«Ні, каже, лысычко-сестрычко, не выжену—боюсь!» Лысычка зновъ пішла, сіла підъ дубомъ і плаче. Колы іде півень. Вона й каже: «півныку-братіку! іды выжены мені звіря неслыханого, невыданого.» Прыйшовъ півень і каже:

Кукуріку!
Іду на ногахъ
Въ червоныхъ чоботяхъ,
Несу, несу косу,
Тобі голову знесу
По самі плечі...
А лізь—лышень зъ печі!

Коза дуже злякалась, упала на пілъ та й убылась, а лысычка тоді вже зъ півныкомъ жывуть, та пожывають, та добро нажывають.

Запысано въ Полтавщыні.

Маківка.

У лузі маківка весною зацвіла,
Проміжъ другыхъ квітокъ якъ жаромъ червоніла;
До нейі разъ у-разъ літа бджола,
Бабокъ, метелыківъ надъ нею грайе сыла.
Пройшовъ день, два—ізъ нейі цвітъ опавъ
І маківка осыротіла;
Бджола на іншій квітці сіла,
Ту погань—метелівъ, мовъ бы лыхый забравъ.

Гребінка.

Пысьмо.

Допысать.

Яблуня садове дерево, а дубъ лісове. Сосна лісове дерево, а вышня.... Огіркы огородына, а гречка..... Чорнобрывецъ квітка, а пасмінъ.... Муріґъ трава, а барвінокъ..... Бурьянъ зілля, а мьята.... Сосна росте въ лісі, а яблуня....

Лісові дерева: Дубъ, сосна....

Садові дерева: Яблуня, слыва....

Квіткы: Чорнобрывецъ, рожа....

Яблуня.

Що таке яблуня? Де росте яблуня? Колы розвывайетця яблуня? Якый цвітъ на яблуні? Колы зрывають яблука зъ яблуні? Якъ можна пізнаты спіле яблуко? Окрімъ яблуні що ще росте въ саду? Що росте въ лісі?

11. Хто другъ і ворогъ хліборобові.

Друззя: Домашня скотына. Домашня птыця. Кішка. Собака. Ласка. Павукъ. Вужъ. Горобець. Шпакъ. Ластівка. Жаба. Кажанъ. Крітъ. Йіжакъ. Сова. Зузуля. Ящурка. Бджола. Шовкопрядъ.

Ворогы: Мыші. Пацюкъ. Гаврахъ. Зайець. Вовкъ. Гусень. Слызнякъ. Хрущъ. Овідъ. Сарана. Жучокъ-хлібойідъ. Гайстеръ. Сорока.

Прыказкы: На що вовку обрікъ, колы вінъ не йівъ ёго цілый вікъ!—Біда біду перебуде, одна згыне, друга буде.—Біда ходыть не по людяхъ, але по полю.—Біду якъ хочъ, а перескочъ.—Вовка бояться, то і въ лісъ не

йты! Ніжъ у вовка мылості просыты, краще ёго відъ разу вбыты.

Загадка: Ходыть по городу велыкого роду, ногы якъ лопаты, а сліду не знаты.

Скороговорка: Летівъ горобець черезъ безверхый хлівець, нісъ четверыкъ гороху, безъ червотоку, безъ червоточыны.

Зузуля та снігырь.

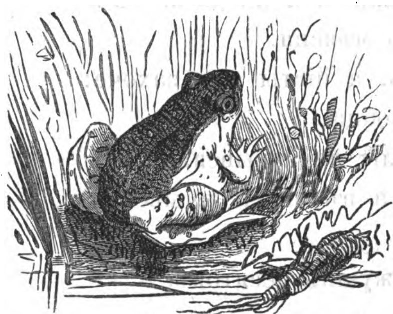
На дубі седючы, зузуля куковала:
Що за годы теперь: зовсімъ неможна жыть!
Одколы якъ тепло вже стало,
А гусені нема, червы зовсімъ такъ мало:
Прыйшлось изъ голоду хочъ у кулакъ трубыть.»
—«На що вамъ такъ квылыть, мій Боже мылый?»
Снігырь зузулю перебывъ.
Колы бъ я мавъ вашъ станъ і сылы,
Отцю я погань бы не йівъ.
Щобъ сей да той мене, колыбъ я не доскочывъ
Собі що-дня шматокъ мъясця.
Отъ кібець—меншый васъ, а йісты якъ захоче:
Летыть і душыть горобця.
За те вінъ зъ голоду ніколы не нудывся.»
—«Дурный! дурный! а въ школі вчывся!»
Зузуля снігырю въ одвітъ:
«Замісто горобця я ззімъ жуківъ десятокъ,
Да гусені, червы десятківъ тры въ наддатокъ
І все такы наймісь; за те спытай ввесь світъ,
Яка зузуленька? Всі скажуть: птыця славна,
Жыве собі, якъ панна,
Гуляйе у саду, нічого не псуйе,
По гылочкахъ намыстечко куйе,

Да скілько літъ кому прожыть віщуйе.
Нехай же здумаю... да що тобі казаты,
Хочъ злыдні въ піръі обдіраты,
Ввесь птычый рідъ зарепетуйе:
Зузуля мъясо жре, зузуля хыжый птахъ!
Прощай тоді мойе жыття въ садахъ!
Прыйшлось-бы утікать хочъ за море безъ вісты;
Такъ лучче жъ тута жыть—да зводыть червяківъ.

Зайець і жаба.

Обрыдло зайцеві погане ёго жыття, — що чоловікъ обіжайе, орелъ хапайе і сова навіть дере . Отъ і думайе собі зайець: я найслабійшый одъ усёго на світі— усёго боюся: пташка злетыть—боюся, вітеръ гылля колыхне—боюся... піду лучче утоплюся! Отъ іде вінъ до річкы, та скаче берегомъ— шукайе: дебъ то лучче скочыты у воду; колы се жаба— шыць у воду! Еге, думайе тоді зайець, не буду й я топыться, бо йе ще таке на світі, що й мене бойіться.

Запысавъ Номісъ.

Не вірь,
То звірь:
Хочъ не вкусыть—то злякайе.

Горобець та былына.

Злетівъ горобець на былыну, та й каже: «былыно, поколышы горобця—доброго молодця!» Былына каже: «не хочу!» А горобець каже: «підіть по козу—нехай коза йде былыну грызты, бо былына не хоче поколыхаты горобця—доброго молодця.» Каже коза: «не хочу!» Ідіть по вовка: «іды, вовкъ, козу йісты, коза не хоче былыны грызты, а былына не хоче поколыхаты горобця—доброго молодця.» Вовкъ каже: «не хочу!» —«Підіть, люде, вовка быть, вовкъ не хоче козы йісты, а коза—былыны грызты, а былына не хоче колыхать горобця—доброго молодця.» Люде кажуть: «не хочемо!» —«А йдіть, каже горобець, по вогонь, бо люде не хочуть вовка быть... Дакъ і вогонь каже: «не хочу!» —А вінъ каже: «ідіть по воду—йды, вода, вогонь тушыть...» Такъ і вода каже: «не хочу.» Ідіть по волівъ: «волы, волы! йдіть воду пыть, бо вода не хоче вогню тушыть ..» Волы тежъ кажуть: «не хочемо пыты, бо голодні!» Такъ горобець каже: «скажіть пашні, нехай вона йде волівъ кормыть, бо волы не хочуть воды пыть...» Пашня каже: «не піду»—Ідіть же червы і жукы пашню точыть, бо пашня не хоче волівъ накормыть...» Червы й жукы тежъ не зхотілы.—«Ідіть, каже, по птаху.—Маненька пташка! леты червей і жуківъ йісты, бо червы не хочуть пашні точыть...» Дакъ и пташка одрікайе: «не полетымъ!»—«Ну ідіть же теперь за шулякомъ! а йды, шулякъ, пташку хватать, бо птахы не летять червей і жуківъ йісты, а червы не йдуть пашні точыть, а

пашня не йде волівъ кормыть, а волы не хочуть воды пыть, а вода не йде вогню тушыть, а вогонь не йде людей палыть, а люде не хотять вовка быть, а вовкъ не йде козы йісты, а коза не хоче былыны грызты, а былына не хоче поколыхать горобця — доброго молодця!»

Шулякъ до птахъ, а птахы до червей і жуківъ, а червы й жукы до пашні, а пашня до волівъ, а волы до воды, а вода до вогню, а вогонь до людей, а люде до вовка, а вовкъ до козы, а коза до былыны, а былына тоді:

Ко-о-о-лыхъ, ко-о-о-лыхъ!

Горобець злякавсь, та й полетівъ, а шулякъ хвать горобця і понісъ свойімъ дітямъ на вечерю.

Запысано въ Полтавщыні.

Будякъ да коноплыночка.

ого ты такъ мене, паскудо, въ бокы пхайешъ?»
На коноплыночку въ степу будякъ гукавъ.
—«Да якъ росты мені? І самъ здоровъ ты знайешъ,
Що землю у мене зъ підъ коренця забравъ.»

Гребінка.

Пысьмо.

Допысать

Кішка йість мышей, а гаврахъ йість на полі хлібъ. Йіжакъ йість мышей і червей, а мыші. Павукъ йість мухъ, а мухы... Зо-

зуля йість хрущівъ, а хрущі... Сова йість мышей, а сарана... Жаба йість мухъ і червы, а гусень... Яструбъ йість горобцівъ, а вовкъ...

Хто йість на полі хлібъ: зайець, гаврахъ...

Хто йість мышей: кішка, йіжакъ....

Хто йість червей: горобець, кріть....

Вовкъ.

Ты бачывъ вовка чы ні? Де ты його бачывъ? Що вінъ робыв тоді? На кого вовкъ похожый? Якойі масты вовкъ? Де жывуть вовкы? Що йідять вовкы? Колы вовкы прыходять зъ лісу въ село? Якъ люде ловлять вовківъ? На що потрібна вовча шкура?

12. Ремество.

Робочый людъ: Хліборобъ, бондаръ, гончаръ, кравець, коваль, кушніръ, лымарь (рымарь), мірошныкъ, пастухъ, рыбалка, різныкъ, ткачъ, чумакъ, шапувалъ, швець, маляръ, учытель, чынбаръ.

Прыказкы: Хто робыть замочкы, той ходыть безъ сорочкы, а хто робыть лемеші, той йість кныші.—Ко-

валь стукъ, грякъ—та й пъятакъ!—Охъ пічъ моя, пічъ! колыбъ я на тобі, а ты на коні—славный бы козакъ бувъ зъ мене! Ремество йісты не просыть, а само кормыть.

Бджола медъ носыть не для себе,
Вівця вовну носыть не для себе,
Учытель дітей учыть не для себе.

Грыцько, що робывъ?
—Нічого.
А ты що, Мыхайло?
А я бувъ коло ёго.

Загадкы: Хто такый жывотомъ пре, ногамы тре, а рукамы ныткы кладе?—На березі сыжу, крізь кленъ гляжу і діда за бороду скубу.—Залізный вовкъ крізь тынъ конопляный хвістъ тягне.

Скороговорка: Прыйшовъ хтось та взявъ щось, бігты за нымъ, а хто ёго зна за кімъ!

Якъ тебе зовуть?—Мыхайло.
А робыты хочъ?—Нехай-но!
А борщу?—Не хочу!
А пырога?—Хочъ бы й два.

Хто більшъ працюйе.

Коваль цыганъ росказувавъ хліборобові, скілько ёму бідолашному роботы. «Мені,» каже, «треба дуты, куваты, ухналі робыты, на базарь носыты, хлібъ купуваты, дітей годуваты!... А тобі що?... оры-мелы-йіжъ!»

Хто чімъ орудуйе, той тейе й знайе.

Наготовывъ мірошныкъ пшона цілый візъ тай везе у го́родъ на базарь, а часовый майсте́ръ наробывъ часівъ та тежъ на базарь выніс̀ъ,—і зустрілысь воны. Часовый майстеръ і каже: «якъ це ты стількы пшона налузавъ, бо се дуже трудно?» — «Е, каже мірошныкъ, я ёго жыво візъ надеру, а якъ онъ ты зъ заліза та зробышъ таку штуку, що само ходе й годыну показуйе?» — «Е! я йіхъ за день скілько штукъ зложу!» відказавъ часовый майстеръ.

Запысано въ Полтавщыні.

Шевцівъ сынъ.

Віддавъ швець свого сына въ школу. Сынъ вывчывся і вернувся до дому такымъ пысьменнымъ та важнымъ, що й підступыты до ёго страшно. Разъ батько шывъ чоботы і вытягавъ ремень зубамы. Побачывъ те сынъ та й каже ёму: «чуйешъ, тату, не тягны зубамы шкуры, я зъ тобою йісты не можу і жыты не буду.» Батько каже: «колы якъ не буду тягнуты реміня зубамы, то я нічого не зароблю.» — «Ну, якъ собі хочешъ, а я зъ тобою не буду жыты, якъ будешъ тягнуты зубамы шкуру.» Батько каже: «ну, то я вже не буду тягнуты.»

Не тягнувъ швець скільконадцать неділь, вже дуже збіднівъ, бо втрачавъ: вінъ що мавъ зробыты дві пары чобітъ, то тілько одну, бо не тягнувъ шкуры. Сынъ дывытця, що заробітку нема і скоро нічого буде йісты, тай гукайе до батька: «ей, чуйешъ, тату! тягны ты за одынъ кінець зубамы, а я за другый, бо мы такъ дуже втрачайемо!»

І відъ того часу вже тягнувъ сынъ і батько шкуру зубамы.

Запысавъ Чубіньскій.

Робочый кінь.

Бувъ собі кінь, не дуже гарный, підлітокъ, непоказный, та у розумного хазяйина; вінъ усюды робывъ: і на хазяйській роботі, і въ плузі, і въ бороні, і въ возі, і въ саняхъ, і зъ хлібомъ, і зъ соломою, — або де зъ чымъ попало, все було помаленьку тягне—то ступою, а іноді і навзаводы біжыть, колы того треба. Інші коні чепурні, веселі, гарні і молоді—часомъ басують, а часомъ на гору зъ важкымъ возомъ то й станута, або на дыбкы спынятця, або вывернутця зъ оглобель. Сей же кінь все везе та везе, бо вінъ у часъ поготований, напований, підъ часъ овесцю або іншого якого зерна поийість; візъ справный, на возі наложено по сылі; хазяйінъ не все ёго понука, а де колы дайе і опочынокъ. Дывуютця люде зъ коня, та й хазяйінъ нымъ не нахвалытця.

Отъ якось попався той кінь іншому хазяйіну. Що пойіде вінъ на ёму, то все й каже: «досталась мені хвалена шкапіка. Людські коні якъ коні, а се, боронь Боже, якый ледащо вдався—ні бігты, ні ступою. Бодай васъ, що вы ёго хвалылы! Та я не такъ зъ нымъ справлюсь!

Запряже—та на гору скокомъ. Кінь біжыть, біжыть та й стане, а тамъ зъ половыны горы задомъ, задомъ, покы вдержыть візъ. Вінъ ёго по ребрахъ палюкою, а кінь побіжыть та й назадъ; вінъ ще по ребрахъ—кінь і рване, та не въ сылу, стане упъять, та на дыбкы, а тамъ на бікъ і поламавъ оглоблю.

Що се зробылось коневі: казалы, за нымъ сёго не було? Дывіться, братці, каже хазяйінъ людямъ: що мені зъ нымъ робыты? Уже я бъючы і рукъ отставъ.

—«Еге, чоловіче, каже ёму одынъ, та ёго хомутомъ душыть, черезсіделень высоко.» А другый каже: «та гляды, чоловіче, чы годувавъ ты ёго сёгодні, або чы пывъ вінъ, бачъ, якъ перепався!» А третій каже: «та глядіть, хлопці, якый важкый візъ та яка справа! те колесо гальмуйе, те скрыпыть, не підмазане .. Ні, чоловіче, мы сёго коня знайемо: кінь, якъ кінь, да за поганою справою і безъ доброго корму, якъ ёму везты й по-рівному, а ты ще хочешъ, щобъ вінъ бігъ на гору зъ важкымъ возомъ.»

Запысавъ Залюбовьскій.

Кобзарь.

Ишовъ кобзарь до Кыйева
Та сівъ спочываты;
Торбынкамы обвішаный
Ёго провожатый.
Мале дытя коло ёго
На сонці куняйе,
А тымъ часомъ старый кобзарь
Ісуса співайе.
Хто йде, йіде—не мынайе:
Хто бублыкъ, хто гроші;
Хто—старому, а дівчата
Шажокъ міхоноші.
Задывлятця чорноброві—
І босе, і голе.
Полічылы, що досталы,
Встали сіромахы,
Помолылысь на східъ сонця,
Пішлы по-надъ шляхомъ.

Т. Шевченко.

Пысьмо.

Допысать:

Бондарь робыть діжкы й відра, а гончарь ліпыть горшкы. Швецъ шые чоботы, а кравецъ.... Рыбалка ловыть рыбу, а коваль.... Ткачъ тче полотно, а мірошныкъ.... Пастухъ пасе череду, а хліборобъ.... Женці жнуть, а молотныкы.... Учытель учыть дітей, а малярь.... а плотныкы.... а теслі.... а діты....

Напышіть, які ремесныкы йе въ вашому селі?

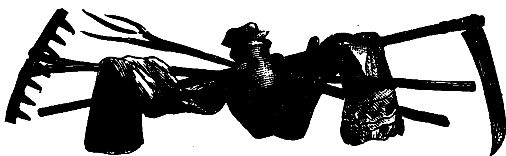
Якыхъ ремесныківъ нема въ селі?

Жыто.

Де сіють жыто? Чымъ обробляють поле? Якъ орють і скородять? Колы сіють жыто? Якъ сіють жыто? Колы поспівайе жыто? Що роблять зъ спілымъ жытомъ въ полі? Де молотять жыто? Хто молотыть? Скілько кіпъ змолотыть у день робітныкъ? Якъ віють? На що потрібна полова й солома?

13. Що кому потрібно до праці.

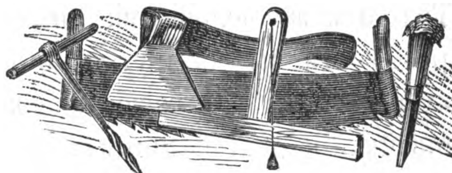
Хліборобові: Лопата. Заступъ. Граблі. Коса. Соха. Рало. Борона. Плугъ. Сапа. Серпъ. Ціпъ.

Шевцеві: Шыло. Копылъ. Ніжъ. Кліщы. Молотокъ. Дратва. Смола.

Кравцеві: Ножныці. Голка. Ныткы. Утюгъ (праска). Аршынъ. Мірка.

Ковалеві: Міхъ. Ковадло. Молотокъ. Шрубстакъ. Кліщы. Снітеза.

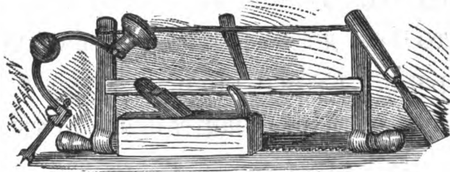

Теслеві: Молотокъ. Сокыра. Пылка. Долото. Свердло. Шнуръ.

Прыказкы: Хто чімъ орудуйе, той на тімъ і сыдыть Безъ прыправы й палыці не зробышъ. До всякого діла треба способу.—Въ ремесныка золотая рука.

Шыйешъ, дівонько? Шыю.
Чы будешъ же пороты?
Заразъ, тількы ныточкы дошыю.

Загадкы: Ходе пані по майдані, куды гляне—трава въяне.—Міжъ двома дубамы завъязло теля зубамы. У лозі на одній нозі Свырыдъ крупы дере.—Кланяйетця, кла-

няйетця, прыйде до дому—уляжетця. Крывеньке, маленьке, збігало поле всеньке.—Мій братъ майе два голуба; воны по підъ землею ходять, червінці находять.

Зъ бороною—до гною, зъ шыломъ—до греблі, зъ макогономъ—палі быть. Чы бувайе такъ?

Чого бажайе хазяйка.

Щобъ дійныця не текла, а хазяйка весела була; щобъ хазяйка не засыпала, до коровы рано вставала, щобъ корова стояла та багато молока давала.

Мудрый коваль.

Бувъ собі коваль такый мудрый, що взявся лемеші чоловікові кувать, та багато заліза зіпсувавъ, перепалывъ. Тоді й каже чоловікові: «ні, чоловіче, скую тобі сокыру!»—«Та чы сокыру, то й сокыру!» каже той. Куйе, куйе коваль. «Ні, каже, не сокыру, а серпъ!» А далі вже швайку, а далі й пшыкъ: розпікъ залізця шматочокъ, що зосталось, та въ воду—«отъ тобі, каже, й пшыкъ!»

Запысавъ Номісъ.

Свойе гляды, а чуже бережы.

А то, значыть, одынъ пішовъ позычаты воза, а той, у кого вінъ позычавъ, замітывъ уже ёго та й каже: «та я-бъ тобі, сыну, давъ, та ты, орючы, якъ рубайешъ що або прытесуйешъ, то далеко дуже одъ воза одходышъ.»—«Е, ні, дядечку, йей Богу! що ні рубаю, то все до колеса.»—«Тымъ то, якъ я тобі дававъ той разъ, то все обідьдя було порубано! Іды жъ собі та більшъ і не навертайся, бо ты не по хазяйські робышъ.»

Запысано въ Полтавщыні.

Колы не коваль, то й рукъ не погань.

Бувъ собі чоловікъ і жінка. Чоловікъ такый бувъ, що все докорявъ жінку, що йийі робота зовсімъ не трудна. Чоловікъ було каже, що ёму труднішъ у полі, а жінка—що йий труднішъ дома. Отъ разъ літомъ і помінялысь воны роботамы: жінка пойіхала ораты, а чоловікъ зостався дома. Отъ ідучы орачемъ, жінка й наказуйе мужыкові: «гляды-жъ ты мені, не проспы череды, выжены коровъ у череду, а овечокъ і телятъ у ватагу; та гляды не запропасты курчатъ ізъ квочкою—нагодуй йіхъ, та щобъ обідъ у тебе поспівъ, покы прыйіду, і буханцівъ напечы, та масла сколоты, онъ тамъ сухе просо, то стовчы пшона на кашу.»

Загадала усе й пойіхала собі у поле. Мужыкъ покы зібрався гнаты скотыну, а ватагу й череду вже прогналы: треба було бігомъ доганяты. Вернувсь до дому, та щобъ шуліка не потаскавъ курчатъ, вінъ позвъязувавъ йіхъ ныткою, прывъязавъ до квочкы і пустывъ на двіръ, а самъ ставъ поратысь у печі. Бачывъ вінъ, що жінка тоді і діжу місыть, і пшоно товче на кашу, якъ топытця у печі,—отъ замісывъ вінъ діжу і ставъ разомъ въ ступі пшоно товкты, а щобъ за однымъ заходомъ сколотыты і масло, прывъязавъ до пояса горщыкъ зъ сметаною,—бачъ зъ такою гадкою—що якъ товктыметця пшоно, то й масло сколотытця. Отъ тількы начавъ товкты пшоно въ ступі, а квочка—кырръ—кырръ, а курчата якъ запыщать,—вінъ зъ ступы та на двіръ глянуты, чого воны, та зачепывсь за ломаку і простягся, горщыкъ зъ сметаною розбывсь. Дывытця вінъ—ажъ здоровенный шуліка ухопывъ курча, а зъ нымъ потяг-

лысь у гору і останні курчата зъ квочкою, бо звязані булы міцно: такъ усіхъ і поперъ шуліка. Покы мужыкъ розглядавъ, куды понісъ шуліка квочку зъ курчатамы, тымъ часомъ убігла свыня у хату, звалыла діжу зъ тістомъ, воно поплыло по хаті, а свыня глыта ёго на весь ротъ, а друга свыня пораетця біля пшона въ ступі,—а тутъ і въ печі погасло. Загадавсь мужыкъ, стойіть та дума, що ёму робыть, а вже давно обідня пора. Отъ вже і жінка повернулась зъ поля. Прыйіхала жінка у двіръ, зыркъ— квочкы нема. Мерщій роспрягла коняку, та въ хату, та й пыта мужыка: «де квочка зъ курчатамы?»

—Де! шуліка ухопывъ. Я позвъязувавъ курчатъ, та й попрыпынавъ до квочкы, щобъ шуліка не вхопывъ якого, або щобъ не порозбігалысь, ажъ шуліка налетівъ такый здоровенный, що й квочку понісъ і курчатъ.

—А обідаты наварывъ?

—Наварывъ колы і въ печі погасло!

—Масло сколотывъ?

—Е, сколотывъ тобі! побігъ за квочкою, спіткнувся, а горщыкъ розбывся, і сметану собакы пойілы.

—Та що се у тебе тісто по хаті?

—Та бісові свыні! я кынувся за квочкою, а воны у хату: одна діжу вывернула, друга пшоно въ ступі пойіла.

—Такъ ты, бачу, все поробывъ?

—Ежъ, поробывъ! Поробышъ за сімы іродовымы свынями та шулікамы.

—А я жъ спахала, що ты казавъ, та бачъ, у яку ще пору звернулась.

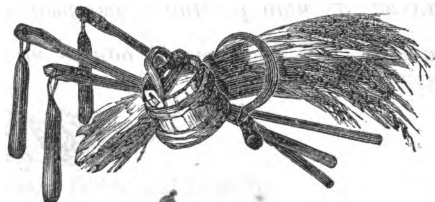
—Еге, тамъ одно діло, а тутъ ачъ скілько наказала: і те зробы, і друге зробы, дежъ ёго упоратыся?

—А я жъ упораюсь що дня. Отъ то-тожъ і йе! некажы, що жінкамъ нічого робыты.

Запысано въ Курщыні.

Женці.

а вже не багато,
Та вже недалеко,
Та вже выдно край—
Боже помогай!
Нуте, нуте до межі!
Варенычкі у діжі.
Ой, нуте робіть!
Себе не баріть.
Нуте, нуте по пъять!

Варенычкы кыплять.
Ой нумо, нумо!
Та прыпыльнуймо:
Якъ не будемъ пыльнуваты,
То тутъ будемъ ночуваты.

(Народня пісня).

Пысьмо.

Допысатъ

Лопатою копають.... Косою.... Плугомъ.... Бороною.... Серпомъ.... Ціпомъ.... Голкою.... Ножныцями.... Молоткомъ....

Ножемъ.... Пылкою.... Долотомъ.... Сокырою.... Свердломъ.... Кліщамы.... Міхомъ.... Аршыномъ....

Залізо.

Що у васъ дома зроблено зъ заліза? Що зроблено ковалемъ? Де коваль бере залізо? Якъ коваль куйе? Для чого коваль грійе залізо? Зъ чого робытця гострый кінець сокыры? Зъ чого зробленъ чавунъ? Що роблять зъ одного чавуна?

14. Частыны людьского тіла.

Голова́. Пыка. Нісъ. Ротъ. Губы. Зубы. Очі. Уха. Шыя. Рукы. Ногы. Спына. Груды. Жывітъ. Крыжы.

Прыказкы: То ёму потрібно, якъ лысому гребінь, сліпому дзеркало, глухому музыка.—Дай, Боже, на сіно гній, на скотыну лій, а на мою спынку верны, Боже, сылку.—Языкомъ що хочъ кажы, а рукы пры собі держы.—Голова—якъ торба: що знайдешъ, то сховайешъ.

—Мыслі въ небі, а ногы въ постелі. Не лізь, куды голова не влізе.—За науку цілуй батька й матіръ въ руку. —Държы голову въ холоді, жывітъ въ голоді, а ногы въ теплі!

Загадкы: Що йе въ світі найпрудчіше і найшвыдчіше?—Кругленькымъ, маленькымъ до неба докынешъ.—Ой на горі—гай, підъ гайемъ—мыгай, підъ мыгайемъ—сапай, підъ сапайемъ—хапай.—Лежыть колода середъ болота, не гныйе і не высыхайе. У нашого дядька білыхъ курей грядка.

Скороговорка: Млынъ меле—мука буде; языкъ меле—біда буде. Затвердыла сорока Якова, та все одно про всякого.

Глухый не дочуйе, такъ выдумайе.

«Здорова була, кумо!«—«На базарі була.»
—«Зъ празныкомъ поздровляю!»—«Головку купыла.»
—«Чы ты, кумо, глуха?»—«Та булы ушка, та різныкъ одрізавъ.»

Ледачый Грыць.

Грыцю, Грыцю, до роботы!
—Въ Грыця порвані чоботы.
Грыцю, Грыцю, до телятъ!
—Въ Грыця ніженькы болять.
Грыцю, Грыцю, молотыты!
—Грыць нездужайе робыты.
Грыцю, Грыцю, врубай дровъ!
—А Грыць щось-то нездоровъ.
Грыцю, Грыцю, робы хлібъ!
—А Грыць: кахы, щось охрыпъ.

На злодію шапка горыть.

У когось оброть укралы, і якъ не допытувалысь, не найшлы вынуватого. Всіхъ задёръ взявъ, вміщався старшына і звелівъ зібратыся всій громаді. Зійшлысь. «А що жъ»—пыта старшына,—«усі зібралысь?»—«Усі!» —«А той тутъ, що обротьку вкравъ?»—«Тутъ!» крыкнувъ злодій. Такъ і найшлы вынуватого.

Запысавъ Номісъ.

Плаксыва дытына.

Разъ йіхалы два купці і зайіхалы на постоялый двіръ, а двіръ державъ чоловікъ простый. Позносылы ото воны зъ воза свойі клункы і просять хазяйку, чы не можно достаты кавунівъ та дынь.—«Чомъ не можно? Можно!» каже хазяйка. Отъ вона і пішла по кавуны, а хлопчыкъ рокивъ пъяты зостався дома і давай ото крычаты, що маты не взяла ёго зъ собою, а хата поручъ зъ тійею, де булы купці. Ото вінъ крычавъ, покы втомывсь,—замовкъ. Отъ одынъ купець, бо йимъ обрыдло, що воно крычыть і каже: «ну, слава Богу, перестало!» А хлопчыкъ почувшы: «Еге, перестало! спочыну, та зновъ буду!»

Запысано въ Полтавщыні.

Цікавый старшына і розумный небіжъ.

Разъ обралы собі люде старшыною чоловіка. Отъ і зазнавсь новый старшына: зробывсь такый важный, що й підступыты до ёго страшно. Сыдыть якось новый старшына на ганку і бачыть, що хтось йіде черезъ село. Погукнувъ старшына на свого небожа: біжы мерщій та

спытайся, що воно за птыця така йіде через мойе село. —Кынувсь хлопець мыттю доганяты; біжыть та гука на пройіжжачого, щобъ підождавъ. Стало. Підбіга хлопчыкъ·

Чого тобі треба? пыта пройіжжачый.

—Та нашъ новый панъ-старшына звелівъ спытаты, що вы за птыця така тутъ йідыте?

«Скажы своёму новому старшыні,» озвавсь пройіжжачый, «що і ты дурень, і старшына дурень.»

Вернувсь хлопець. А старшына пыта: «А що?»

—«Та то якыйсь знакомый.»

—«Якъ?»—«Та такъ: і васъ знайе, і мене знайе.»

—«Якъ же вінъ знайе?»—«Та казавъ, що й вы—дурень, і я дурень.

Замовкъ старшына. Зъ тыхъ поръ і цікавість ёго пройшла.

Запысано въ Катерынославщыні.

Барабанъ.

Барабанъ-барабанъ
Бубныть, гуркотыть, гуде,
Нікому спаты не дайе...
Хтобъ думавъ, що вінъ страхъ вельможный,
А тутъ гуде вінъ, бо порожній.

Хто розуму не майе,
Також такымъ бувайе.

Гребінка.

Пысьмо.

Допысать:

Зубамы кусають.... Очыма.... Ухамы.... Рукамы.... Ногамы.... Носомъ.... Языкомъ.... Ротомъ.... Пучкамы.... Нігтямы.... Бровамы.... Головою....

Частыны головы: Ротъ, лобъ....

Частыны тулуба: рукы....

Частыны рукы: лікоть....

Частыны ногы: коліно....

Шкура.

Чымъ покрыто тіло чоловіка? Яка шкура на чоловікові і яка на звірю? Що проходе крізь шкуру, якъ жарко? Яка шкура на губахъ? Яка шкура на підошві? Що роблять зъ шкуры коня, вола, коровы? Що роблять зъ шкуры вівці, козы, собакы, свыні?

15. Рідъ.

Рідня: Дідъ. Баба. Батько. Маты. Братъ. Сестра. Сынъ. Дочка. Дядына. Дядько. Онукы. Тітка. Предкы.

Своякы: Отчымъ. Мачуха. Зять. Невістка. Пасынокъ. Сватъ. Сваха. Свекоръ. Свекруха. Тесть. Теща. Шурякъ. Ятрівка.

Прыказкы: До свого роду хочъ черезъ воду. Своёго доправляйся, роду не чужайся. Несчаслыва годына, якъ лыха годына. Відъ малыхъ дітей голова болыть, а відъ велыкыхъ серце. Добрый рідъ на ногы поставыть, а лыхый ізъ нігъ звалыть. Погана птыця, що свойе гніздо паскудыть, а ще гірше той, хто свій рідъ гудыть. Свого ледачого не хвалы, а чужого доброго не гуды.

Загадкы: Ішло два ченці, жало два женці; пытають два ченці: «чы братъ зъ сестрою, чы мужъ зъ жоною?» —«Ні братъ ізъ сестрою, ні мужъ ізъ жоною, а его маты та мойий матері свекруха була.»

Ледачый сынъ.

Або ты, тату, йды по дрова,
　　А я буду дома;
Або жъ я буду дома,
　　А ты йды по дрова:
Все кому небудь та треба йты.

Хто въ гору нісъ дере.

Сынъ.

Скажы мені, тату, чого ячмінь нашъ такъ порісъ, що колосківъ прямыхъ я бачу тутъ багато, а де-які зовсімъ схылылыся унызъ?

Батько.

Отті прямыйі колоскы зовсімъ пустісінькі, ростуть на ныві даромъ, котрі жъ поклякнулы, то Божа благодать: йіхъ гне зерно, воны насъ мусять годувать.

Гребінка.

Кому більшъ.

Обділыла мачуха двохъ свойіхъ пасынківъ кожного цілымъ пыріжкомъ, а сынові ні одного не дала та й каже пасынкамъ: «а вы жъ дайте моёму сынові хочъ по половынці.»

І выпало: пасынкамъ по половынці, а сынові цілелькый.

Запысавъ Залюбовьскій.

Дожыдай долі, то не матымешъ і лёлі.

Була собі стара жінка; жыла вона у-двійці зъ онукою, та не було у ныхъ ніякойі худобыны опрічъ собакы та крывобокойі хатыны. Бідувалы воны на світі більшъ за лінькамы. Ще покы онука була мала, то баба такы ходыла на заробіткы, копала ріпу та ріпою і харчылась навіть усю зіму. А це онучка якъ дійшла до літъ, то й того не стало: зовсімъ стара лінуйетця. Клычуть у осены люде копаты ріпу, а вона й сама не пішла, і онукы не пустыла. «На що мені, каже, ріпа? Я ційею осінью віддамъ онучку заміжъ, а собака здохне, а сама якъ небудь-то у зятя, то у рідні пережыву зіму».

Але збігла й осень, настала зіма, а собака не здыха і онукы ніхто не бере заміжъ, а харчівъ не стайе. Тілько зачуйе було стара, що віконыцею вітеръ стукайе, то заразъ і сподівайетця старостівъ до племінныці та й

шле йійі: «выйды лышень на двіръ, стукають, мабуть старосты прыйшлы.»—Выйде—нема ні духу. Такъ такы не діждалась стара старостівъ до онукы, і дуже йій трудно прыйшлось дожывать віку.

Запысано въ Курщыні.

Діты.

а велыкъ—день, на соломі,
Проты соньця, діты
Гралысь собі крашанкамы
Та й сталы хвалытысь
Обновамы. Тому къ святкамъ
Зъ лыштвою пошылы
Сорочку, а тій стёжку,
Тій стрічку купылы;
Кому шапочку смушеву,
Чобіткы шкапові,
Кому свытку... Одна тількы
Сыдыть безъ обновы
Сыріточка, рученята
Сховавшы въ рукава.
—Мені маты купувала;
—Мені батько справывъ,
—А мені хрещена маты
Лыштву вышывала.
«А я въ попа обідала»,
Сырітка сказала...

Т. Шевченко.

Пысьмо.

Допысать.

Медъ солодкый, а сіль.... Полынь гіркый, а щавель... Сырівець кыслый, а вода.... Слыва солодка, а зерно зъ слывы....

Напыши: Що ты йівъ кысле, що ты йівъ солоне, що ты йівъ солодке, що ты йівъ гірке, що ты пывъ кысле, що ты пывъ солодке, що ты пывъ гірке.

Сімъя.

Хто йе въ твоийій сімъї? Якъ зовуть твого батька, маму, діда, бабу? Якъ зовуть тебе, твойіхъ братівъ і сестеръ? Що робыть твій тато літомъ і зімою? Що робыть мама? Що робышъ ты дома? А що въ школі?

16. Гуртъ.

Громада. Артіль. Купа. Складка. Спілка. Товарыство. Помічъ. Рада. Толока. Мыръ. Вечорныці. Досвіткы. Вулыця. Юрба. Танці. Весільяя. Зборыще. Сходъ.

Череда. Отара. Табунъ. Стая. Ватага.

Прыказкы: Громада —велыкый чоловікъ.—Де густо, тамъ не пусто.—Въ гурті йісты, въ гурті й робыть треба.—Въ гурті всі за одного, і одынъ за всіхъ.—Поздоровъ, Боже, громаду!—Нехай буде, якъ скажуть люде.—Хто ставъ въ ряду, то державы й біду.—Хто людей не слуха, той Бога не бойітця.—Дружній череді вовкъ не страшный.—Не тымъ поголілы, що ласо йілы, а тымъ, що въ гурті не робылы.

Скороговорка: Ніхто не буде знаты—тількы сычъ та сова та людей півсела.

Загадка: Тысяча тысячъ бондарівъ роблять хату безъ вуглівъ.

Ей, мыряне! Шевці, кравці, крамарі, шапарі! Сходітьця, сходітьця рады послухаты, табакы понюхаты!—Прыйде сто душъ та візьме сто грушъ, то мало що й останетця, а прыйде сто душъ, прынесе сто грушъ, то буде мірка.

Ой діты мойі, діты мойі! любо бъ на васъ глядіты,
Ой колы бъ вы булы всі въ совіті!

Не ладна спілка.

Попросывъ я ведмедыка за плугомъ ходыты,
А вовчыка сіренького волы погоныты,—

А зайчыка маленького передні водыты;
Самъ же пішовъ до господы городъ бороныты.
Розсердывся ведмедыкъ та плугъ поламавъ.
А вовчыкъ сіресенькый волы розігнавъ,
А зайчычокъ малесенькый ізлякався,
Въ темні лугы, въ густы кущі заховався.

Народня пісня.

Батько і діты.

У одного чоловіка було сімъ сынівъ, міжъ собою воны жылы не ладно: все сварылысь. Скілько разівъ батько наказувавъ дітямъ, щобъ жылы въ-купі; але діты не слухалы старого. Разъ батько дуже заслабъ; вінъ знавъ, що після ёго смерты діты поділять хазяйство, розійдутця і будуть терпіты голодъ і холодъ. Щобъ краще діты зрозумілы громадьску сылу і гуртову працю, слабый батько звелівъ прынесты вінык. Діты прынеслы. Батько каже: «зламайте ёго!» —Якъ не ламалы діты, та не переломалы віныка. Тоді батько, розвъязавъ вінык і по одному прутку переломывъ ёго увесь. «Дывітеся, діты!» сказавъ батько: «щобъ ізъ вамы того не було, що зъ оцімъ віныкомъ: бачыте, якъ я ёго зломывъ і роскыдавъ по хаті!...»

Переклавъ Л.

ы йе що лучче, краще въ світі,
Якъ укупі жыты.
Зъ братомъ добрымъ, добре певне
Пожыть, не ділыты.

Т. Шевченко.

Пысьмо.

Допысать.

Въ череді ходять....

Тічкою бігають....

Въ табуні пасутця....

Ройемъ літають....

Стайею літають....

Напышіть, що косять, що жнуть, що выдергують, що гребуть, що рубають, що пыляють, що будують, що шыють, що плетуть, що тчуть, що садять, що сіють, що молотять, що мелють, що печуть, що варять

Село.

Де ты жывешъ? Якъ твойе село зветця? Чы йе въ твоёму селі вулыці і які воны? Зъ чого зроблені хаты? Чімъ воны покриті? Зъ чого зроблена церква? Які ще йе будынкы въ твоймъ

селі? Ізъ чого зроблені ті будынкы? Чімъ обгорожені людські дворы й горо́ды? Коло людськіхъ дворівъ яке росте дерево? Які люде жывуть въ твоймъ селі?

17. Хто де жыве.

Людська оселя: Землянка. Хата. Дімъ. Будынокъ. Таборъ. Хутіръ. Село. Слобода. Містечко. Місто або городъ.

Оселя усякойі жывотыны: Нора. Дупло. Лыстокъ. Болото. Вода. Поле. Лісъ. Гніздо. Хлівъ. Повітка. Станя або конюшня.

Прыказкы: Въ городахъ церквы та палаты і ні однісінькойі хаты.—Хазяйка въ дому, покрова всёму. Птыця каже: «степъ, поля!.. роскішъ моя!»—Де добрый край, тамъ і підъ ялыною рай.—Де звірю жыветця, тамъ вінъ і ведетця.—Чы шпакъ, чы хомякъ, чы перепелыця.... кожне знайе свойе місце.

Загадкы: Сімъ соколятъ на одній постелі сплять.—По спыні доро́га, коло дюры тревога, а въ середыні ярмарокъ.

Дідъ та баба.

Бувъ собі дідъ та баба.
Зъ давнёго давна, у гайі надъ ставомъ,
У двохъ собі на хуторі жылы,
Якъ діточокъ двойе.
Усюды обойе.

Ще зъ малечку у-двохъ ягняты паслы,
А потімъ побралыся,
Худобы діждалыся,—
Прыдбалы хутіръ, ставъ і млынъ,
Садокъ у гайі розвелы
І пасіку чымалу,—
Всёго надбалы.

Т. Шевченко.

Сонце грійе, вітеръ війе
Зъ поля на долыну,
Надъ водою гне зъ вербою
Червону калыну;
На калыні одыноке
Гніздечко гойдайе.
А де жъ дівся соловейко?
Не пытай—не знайе...

Т. Шевченко.

Летыть соловей за море,
Спочынку не майе,
І долыны, і діброви,
І лугы мынайе,
Ні въ садочку вышневому,
Ні въ лісі густому,
Не жыветця, не сыдытця
Ёму молодому.
Ой куды ты сірокрылый,
Куды поспішайешъ,
Що й долыны і діброви,
І лугы мынайешъ?

Л. Глібовъ.

Чоловікъ, вовкъ, дыкый кабанъ і ведмедь.

(казка).

Йіхавъ чоловікъ зъ гаю; стрічайе ёго вовкъ, ведмедь і дыкый кабанъ та й кажуть: «ну, що мы тобі, чоловіче, скажемо?» —«Кажіть,» каже чоловікъ. Воны кажуть: «мы сылу майемо—позычъ намъ хытрощей.» —«Я-бъ вамъ, братці, позычывъ, дакъ дома высять на крючку; знайете що?»—«А що?»—«Я васъ оставлю, а самъ зъ вовкомъ піду до дому по хытрощі.»

Дійшовъ чоловікъ до дому і каже вовкові: «оттутъ ты підожды, а я піду у хату.» Вовкъ остався, а той чоловікъ пішовъ у хату, взявъ рушныцю да й убывъ ёго. Тоді вернувся вінъ у хату, набравъ сала і ковбасъ і пішовъ туды до коня. Прыйшовъ туды, наклавъ вогню і пряже сало і ковбасы. Стало воно пахнуть, а ведмедь і пытайе: «що це таке пахне? Дай і мені!» «А чоловікъ показуйе ёму пальцемъ на кабана і каже: «ото воно, піды вбый ёго! Ото зъ того таке смачне». Ведмедь, не довго думавшы, выкрутывъ дуба да й убывъ кабана.— Отъ той чоловікъ бере ёго смалыть і тількы прыжарыть ёго, сало прыгорыть і запахне, а ведмедь і рве ёго. Чоловікъ каже: «підожды, покы я осмалю!»—«Хіба», каже ведмедь, «ты мене прывъяжешъ, а то я не втерплю: таке воно смачне...» Отъ той чоловікъ прывъязавъ ёго до дуба і пытайе: «а що, чы кріпко я тебе прывъязавъ? Попробуй, чы одірвесся?» Ведмедь попробувавъ і каже: «кріпко, теперъ не одірвусь!...» Оттоді чоловікъ узявъ сокыру, убывъ ведмедя да тоді й каже: «оце вамъ усімъ трёмъ хытрощі!»

Запысано въ Полтавщыні.

Перебендя.

Перебендя старый, сліпый,—
Хто ёго не знайе:
Вінъ усюды вештайетця
Та на кобзі грайе.
А хто грайе, того знають
І дякують люде:
Вінъ йімъ тугу розганяйе,
Хоть самъ світомъ нудыть.

По-підъ тынню сіромаха
І днюйе й ночуйе;
Нема ёму въ світі хаты,
Недоля жартуйе
Надъ старою головою,
А ёму байдуже;
Сяде собі, заспівайе:
«Ой не шумы, луже!»
Заспівайе та згадайе,
Що вінъ сыротына,
Пожурытця, посумуйе,
Сыдячы підъ тыномъ.—

Т. Шевченко.

Пысьмо.

Допысать.

Въ конюшні жывуть..., въ хліві жывуть...., въ гнізді жывуть...., въ берлозі жывуть..., въ норі жывуть..., въ дуплі жывуть..., въ воді жывуть..., въ болоті жывуть..., въ селахъ жывуть..., въ городахъ жывуть....

Хата.

Якъ велыка твоя хата? Скілько віконъ въ твоiій хаті? Въ яку сторону воны пророблені? Скілько шыбокъ въ кожному вікні? Де зроблені сіны? Що йе въ сіняхъ? Зъ чого збудована твоя хата? Чімъ обмазана? Зъ чого зроблені пічъ і комінъ?

18. Колиръ.

Колиры: Білый. Чорный. Блідый. Блакітный. Жовтый. Зеленый. Рудый. Сыній. Сірый. Червоный.

Масти: Рябый. Трічы-рябенький. Зозулястый. Строкатый. Шубурый. Половый.

Прыказкы: На чорній земли хлібъ родыть.—Въ ночі всі коты бурі, а всі коровы сірі.—Що червоне, то красне; що солодке, то смачне.—Осінь на строкатому коні йиздыть.—Чы сіре, чы гарне, та все своје добре. —Дарма верба, що грушь нема, абы зеленіла.

Загадка: Мету, мету—не вымету; несу, несу—не вынесу; пора прыйде, сама выйде.

Скоромовка: І стусь, і качалка, і рубель, тры помелня кочерель, тры копыні кошеныці, рудыні рукавыці, ще сывая шапка, то все буде слабка.

Пісня про бычка.

А продай, бабусю, бычка!—
—Якого?—
Та того бычка половóго.—
Вінъ у мене половый,
Вінъ у мене дорогый—
Сего не продамъ!—
Та продай, бабусю, бычка!—
—Якого?—
Та того бычка мурого.
Вінъ у мене мурый—мурый,
Наголодне сыні й куры—
Сего не продамъ!—

Та продай, бабусю, бычка!
—Якого?—
Та того бычка рябого.—
Вінъ у мене рябый—рябый,
Вінъ у мене плохый—плохый,
Сёго не продамъ!

Та продай, бабусю, бычка!—
—Якого?—
Та того бычка сірого.—
Вінъ у мене сірый—сірый,
Вымітайе хату й сіны—
Сёго не продамъ!

Та продай, бабусю, бычка!—
—Якого?
Та того бычка лысого.—
Вінъ у мене лысый—лысый,
Перемыйе ложкы й мыскы—
Сёго не продамъ!

Та продай, бабусю, бычка!—
—Якого?—
Та того бычка білого.—
Вінъ у мене білый—білый,
Намолоте й перевійе—
Сёго не продамъ!

Та продай, бабусю, бычка!—
—Якого?—
Та того бычка чорного.—
Вінъ у мене чорный—чорный,
Вінъ у мене добрый—добрый,
Сёго не продамъ!—

Царь въ голові.

(казка).

Чувъ царь по всіхъ куткахъ свого царства про те, якый велыкый розумъ майе одынъ суддя. «Підожды,» думайе царь: «пойіду нышкомъ і подывлюсь на того суддю,—чы справді вінъ такый розумный?» Отъ убрався царь купцемъ і прыйіхавъ въ городъ, де жывъ суддя. На крайі города здыбавъ царь каліку і давъ ёму злотый. Каліка взявъ злотый, та й учепывся за ёго стремена і просытця: «довезы мене, купець, до базару!» Царь посадывъ каліку на коня, прывізъ ёго на місто та й каже: «де ты мусышъ злізты?»—«Ні, я не полізу зъ коня,» каже каліка, «злізай ты самъ зъ коня,—це кінь мій!» Царь почавъ суперечатысь, а каліка тягне ёго до судді. —«Добре,» думайе царь,—«побачу, якъ той розумный суддя насъ розсудыть.»

Прыйіхалы до судді, дывлятця: коло столу у судді піднялы велыкый гармыдеръ мъяснывъ і олійныкъ. Олійныкъ каже: «правдывый суддя! оці гроші, що держыть мъясныкъ, я хотівъ було даты ёму за мъясо, але вінъ выдравъ зъ рукъ мойі власні гроші й каже, що це ёго гроші.»—«Еге жъ, мойі, одказуйе мъясныкъ!» Суддя взявъ у мъясныка гроші і высыпавъ зъ гаманьця усі мідні й срібні гроші у мыску зъ водою Гроші пішлы на дно, а зверху воды не знаты звідкіля зъявылась краплямы олія. «Цімъ грошамъ хазяйінъ олійныкъ», сказавъ суддя.

Підходе царь зъ калікою. Суддя, розпытавшы про йіхъ діло, й каже: «коня лышіть у мене, а самы прыйдіть завтра.»

На другый день суддя взявъ каліку, завівъ ёго у конюшню та показавъ ёму 50 коней і каже: «пізнай, котора твоя?»—«Оце моя!» показавъ каліка на царську коняку. Тоді суддя звелівъ прывесты у конюшню царя. І царь тежъ відразу пізнавъ свою коняку.—«Віддайте купцю коняку!» каже суддя.—«Ні, це не буде поправді!» протывытця каліка,—«і я пізнавъ свого коня.»—«Добре,» відказавъ суддя каліці: «ты пізнавъ коня, але жъ кінь тебе не пізнавъ: якъ тількы ты до ёго підійшовъ, вінъ прыщурывъ вуха й піднявъ ногу; а до хазяйіна повернувъ голову й потягся.» Отъ царь тоді й каже: «я не купець, а царь і що хочъ тобі дамъ, тількы скажы мені, якъ навчыты всіхъ суддівъ въ мойімъ царстві, щобъ і воны такъ добре судылы, якъ ты.» «Треба йімъ маты въ голові царя!» одповівъ суддя.

По Толстому—переклавъ Л.

Пісня.

ей, гей, гей, мій чорный воле!
Нива довга, въ стерні поле...
Вітеръ війе—повівайе,—
Казаночокъ закыпайе.

Ой хто въ лісі, озовыся!
Ой хто въ полі, відклыкныся!
Йды до мене вечеряты,
Мойе серце звеселяты!

Ой у лісі луна гыне;
Ізъ за хмары місяць плыне;
Вітеръ війе—повівайе,—
Казаночокъ простывайе.

Пысьмо.

Допысать:

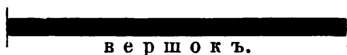
Крейда біла, а чоботы чорні. Спіле жыто жовте, а молода трава... Чысте небо блакітне, а хмары... Мідь жовта, а олыво....

Якого коліру бувайе вовна на вівцяхъ? Якойі масты бувають коні? Яке бувайе волосся у людей? Які бувають очі у людей? Якый бувайе віскъ? Яке бувайе небо, якъ сонце заходыть? Що ты бачывъ червоне? Біле? Блакітне? Сынье? Жовте? Чорне?

19. Міра.

Міра довжыны: Мыля майе въ собі 7 верстовъ. Верства 500 сажнівъ. Сажень 3 аршыны. Аршынъ 4 четверті або 16 вершківъ.

вершокъ.

Міра пашні: У четверті 8 четверыківъ або мірокъ, у четверыку або мірці 8 гарнцівъ.—Копа хліба 60 снопівъ.

Вага: У берковці 10 пудівъ, у пуді 40 хунтівъ, у хунті 32 лоты; у лоті 3 золотныкы.

Мірка жыта важыть 45 хунтівъ. Мірка пшеныці 50 хунтівъ, мірка вівса 30 хунтівъ. Відро воды 30 хунтівъ.

Гроші бумажні: Сто карбованцівъ. 50 карбованцівъ (півъ сотні). Четвертна. Десятка. Пъятышныця. Тры карбованці Карбованець.

Срібні гроші: Пъятакъ або 10 шагівъ. Сороківка. Копа або злотый. Семыгрывенный. Четвертакъ. Коповыкъ. Третякъ. Карбованець.

Мідні гроші: Шагъ. Копійка. Сёмакъ. Грывня. Пъятакъ або 10 шагівъ.

Прыказкы: Колы будешъ мірнымъ, то будешъ і вірнымъ. Трычы міряй, а разъ одріжъ.—Трудяща копійка годуйе до віка.—Не товаръ платыть, а часъ. Копійка любыть, щобъ йийі щыталы.—Будь мудрый: натягай маленьку латку на велыку дірку.—Е, спасыбі Богу, хліба зъ душу та й буде зъ насъ!—На що купывъ? треба; на що продавъ? треба, і требові кінця не буде.

Скороговорка: Ішовъ мужыкъ ізъ ярмарку по колоді черезъ воду; тількы ставъ вінъ на колоду,—бовть у воду! выкысь, вымокъ, вылізъ, высохъ, ставъ на колоду,—та зновъ бовть у воду!

Загадка:

Мене уткнулы тутъ небогу,
Щобъ я казала всімъ дорогу,
Хто скількы въйіхавъ і пройшовъ,
Та й скількы треба мандруваты,
Щобъ що у городі узяты:
Чы брыль кому, чы підошовъ.
Но хочъ усімъ я пройізжалымъ
І всімъ по шляху прохожалымъ
Дорогу въ городъ і кажу,
Сама жъ стою та все куняю,
Іты у городъ не бажаю,
Та і ныколы не хожу.

Кореныцькій.

Окуляры.

Прынісъ чоловікъ недоймку до волості. Пысарь і пыта его: «а скілько за тобою?» — «15 рублівъ», каже чоловікъ. — «Якъ 15?... 30!» каже пысарь. — Ні, каже чоловікъ, 15.» Надівъ пысарь окуляры і подывывсь у бумагу. «Такъ,» каже, «15 рублівъ.» — «О, дай же, Боже, тімъ склянымъ на здоровъя!» сказавъ жалібно чоловікъ.

Запысавъ Номісъ.

Чоловікъ та купець.

Купывъ чоловікъ дёгтю ажъ на тры злотыхъ та й несе его вулыцею за мотузокъ, що прычепленый бува до мазныці. Ще не далеко відійшовъ вінъ відъ крамныці, колы це той мотузокъ — тріcь! і увірвався; мазныця гепнула на землю і дёготь побігъ зъ нейі. Біда чоловікові! за остатні гроші купывъ, а тутъ така шкода! Давай вінъ збыраты той дёготь прыгорщамы. Де не

взявсь купчыкъ, ішовъ поузъ, та порівнявшысь ізъ нымъ і давай лаятысь: «ехъ, ты хахолъ! навонялъ здьесь дёгтемъ!»

—«Еге, тобі вінъ воня,» озвавсь чоловікъ, «бо ты грошей за ёго не платывъ, а я заплатывъ за ёго тры злотыхъ, то вінъ мені пахне».

Запысано въ Катерынославщыні.

Щедрый.

Давъ багатый чоловікъ старцеві копійку, а другі давалы ёму хто по шагу, а хто й по денежці, більшъ не давалы. Старець дуже подякувавъ щедрого чоловіка, а чоловікъ сей і почавъ чваныться свойімъ добрымъ серцемъ, і кожный разъ якъ тількы зустріне того старця. заразъ і пыта: «адже я тобі давъ копійку?»—«Та давъ, паноче, поздоровъ тебе, Боже, зъ жінкою і діткамы!»

Отъ щедрый той усе пыта тай пыта, вже ажъ обрыдъ тому старцеві. Отъ разъ якось зновъ, може вже въ двадцяте, запытавъ щедрый у того старця: «адже я давъ тобі копійку?»

Старець тоді якъ вызвірітця на ёго: «давъ же, давъ, щобъ ты ніколы не діждавъ такъ даваты...» Відъ сёго разу переставъ добрый чоловікъ пытатысь старця за свою копійку.

Иіде чоловікъ шляхомъ зъ торгу, а другый ёму назустрічъ:

—Здоровъ!

—Здоровъ!

—А що?

—Бычка
—Аде?
—У базарі.
—За скількы?
—За сімъ.
—Прощай - собъгей!
—Зъ Богомъ—гей.

Запысавъ Залюбовській.

Теперъ мені не до солы.

Пославъ батько сына за сіллю, давъ ёму грывню грошей; купывъ сынъ солы скількы було сказано ёму, ще шага й выторгувавъ зъ тыхъ грошей; всыпавъ сіль у заполу, та йде до дому. На дорозі музыка гра, люде танцюють, ажъ земля гуде. Надійшовъ туды нашъ парубокъ і дуже ёму заманулось потанцюваты, а въ кышені шагъ мулыть. «Музыко! грай мені одному», погукнувъ парубокъ, віддавъ того шага і почавъ танцюваты, ажъ земля гуде, а вінъ закыда ногы, і въ прысядкы, а сіль все по-троху сыплетця зъ заполы. Що майне вінъ ногою, то сіль такъ і поросне по землі. А люде стоять округы та й прыказують ёму саме підъ ногу, мовъ знарошне выграють: «ой, па-руб-че, сіль сып-лет-ця, ой, па-руб-че, сіль сып-лет-ця!» А парубокъ зайшовъ такъ, що й себе не тяме, та все йімъ: «теперъ ме-ні не до со-лы, ко-лы гра-ють на ба-со-лі!» Ходывъ, ходывъ парубокъ, покы ажъ не відтанцювавъ свого шага. Стала музыка, і вінъ ставъ. Глянувъ—ажъ сіль уся на землі, ще самъ вінъ і поростыравъ йийі ногамы. Скрывывсь парубокъ, та въ слёзы: «а, бодай ёго

лыха годына знала! Що жъ теперъ тато скажуть?» І потягъ собі сердега до дому.

Запысавъ Залюбовській.

Горохъ.

Побачывъ панъ, що кумъ Іванъ
Горохъ молоте, въ мішкы всыпайе;
Івана вчыты, якъ те робыты,
Узявся панъ.
Вхопывъ вінъ мірку,
Наставывъ дірку,
Мірка сковзнула,
Ізъ рукъ майнула—
І той горохъ торохъ, торохъ...
Въ бурьянъ попавъ.

Отакъ і діло,
Якъ взявсь не вміло,
То выйде гріхъ,
Та тілкы сміхъ.

Очеретяный.

Пысьмо.

Допысать:

Дорогу міряють верствамы, а полотно аршыномъ. Зерно міряють міркою, а муку... Сажень майе 3 аршыны, а верства... Въ мірці 8 гарнціўъ, а въ пуді... Мірка жы-

та важыть 45 хунтівъ, а мірка овса.....

Відро воды важыть 30 хунтівъ, а мірка пшеныці....

Що міряють мірою довжыны? Що важуть на вагу? Що міряють міркою?

Пісокъ важкый, а каменъ ще важчый. Село велыке, а городъ ще.... Віскъ мъягкый, а масло.... Береза товста, а дубъ ще.... Кінь біжыть скоро, а птыця летыть ще.... Просо дрібне, а макъ ще.... Вовна легка, а пірья ще.... Скло тверде, а кремінь ще.... Горобецъ маленькый, а сыныця ще.... Місяцъ одъ землі далеко, а зорі ще.... Верства довга, а мыля ще....

20. Одъ лёду до лёду.

(Весна. Літо. Осінь. Зіма.)

Рікъ: 12 місяцівъ, 52 тыжні, 365 днівъ, а на четвертый 366 днівъ.

Тыждень: Понеділокъ. Вівторокъ. Середа. Четверъ. Пъятныця. Субота. Неділя—всёго сімъ днівъ або сутокъ.

Суткы: 24 годыны, а годына—60 мынутъ.

Прыказкы: Весна днёмъ красна, а на хлібъ пісна. Літо на зіму робыть.—Літомъ більшъ роблять ногамы,

а зімою—рукамы. Зіма! кожуха нема, чоботы ледащо і йісты нема що.—Въ осены ложка воды, а дві грязі.— Осінь каже: «я урожу,» весна каже: «а я поглежу.»— Зімою сонце світыть та не грійе.—Зіма біла, не йість снігу, а все сіно. Холодно, вдягнувшысь у одно! Однаково вдвойе, якъ ледачі обойе.—Въ осены обмокъ якъ вовкъ—обкысъ, якъ лісъ, а змерзъ, якъ песъ. Якъ бы цей годъ не морозъ, тобъ горохъ черезъ тынъ перерosъ.

Загадкы: Чорне сукно лізе въ вікно.—Чорна корова усіхъ людей поборола, а білый вілъ усіхъ людей звівъ. Трыста галокъ та пьятдесятъ чаёкъ, та пьятнадцагь орлівъ—одно яйце знеслы.—А що то за штука, що цілый день стука, ні дума, ні гадайе, хвостыкомъ выляйе, все собі мугыче та чужый вікъ лічe?

Скороговорка: У неділю по шевлію, въ понеділокъ по барвінокъ, а въ вівторокъ снопівъ сорокъ, а въ середу по череду, а въ четверъ по щавель, а въ пьятныцю по дяглыцю, у суботу на роботу!

Веснянка.

Ой весна, весна та весняночка!
Де твоя дочка та паняночка?
—Погнала бычка
За ворітечка:
Пасысь, пасысь, бычку,
Покы спряду мычку
Своёму батеньку
На рукавычку.

Народня пісня.

Якъ діждемо літа,
Та нажнемо жыта,
Поставымо въ копы,
Та вдарымо въ гопы!
Гопъ—гопъ—гопъ!

Роды, Боже, жыто
На новейе літо,
Густейе, колосыстейе,
На стебло стеблыстейе,
Щобъ наші люде малы
І стоячы жалы.

Весна.

Після Стрітення і стане подувать тепленькый вітерець; сонечко выбравшысь у гору, уже геть прыпікайе, а волыкы стоять біля тыну, знай выгріваютъ свойі бокы. Незабаромъ сніжокъ понявся водою; скрізь вода, степъ сынійе якъ море, а по ёму одъ соньця, якъ жаръ, грають іскры. Де наберетця у Господа тійеиі птыці: скрізь летять гусы, журавлі, лебеді; мовъ яке летюче війско кудысь поспішайе. Жайворонкы щебечуть підъ небесамы, ластівкы вьютця, бугай гуде у болоті, а біля ёго знай, разъ у разъ, свыстыть вівчарыкъ. Усе жыве, усе дыше! Черезъ тыждень і не пізнайешъ степу—якъ рута зеленійе. Тількы то тамъ, то тамъ сынійе сонъ та жовтійе горыцвітъ; по садахъ цвітуть голубі проліскы; і вышенькы, і черешенькы, і груші і яблуні окынутця пахучымъ біленькімъ цвітомъ. Тамъ що ранокъ куйе зозуля; цілісінькый день высвыстуйе іволга: покынь саны, візьмы візъ; що вечіръ співайе соловейко, а на выгоні дівчата затынаютъ веснянкы, ажъ округы луна йде.

Весняный вечiръ.

Садокъ вышневый коло хаты;
Хрущi надъ вышнямы гудуть;
Плугатарi зъ плугамы йдуть,
Спiвають iдучы дiвчата,
А матерi вечерять ждуть.

Сiмъя вечеря коло хаты;
Вечiрня зiронька встайе;
Дочка вечерять подайе,
А маты хоче научаты,—
Такъ соловейко не дайе.

Поклала маты коло хаты
Маленькiхъ дiточокъ свойiхъ,
Сама заснула коло йiхъ;
Затыхло все... тiлько дiвчата
Та соловейко не затыхъ.

Т. Шевченко.

Косовыця.

Передъ косовыцею вештайетця чоловiкъ по ярмарку,—залзвонять косамы: той собi: дзень-дзень! той собi: дзень-дзень-дзень! Пiднiмуть таке, що ажъ въ ушахъ дзвеныть, усе спытуйе на усъ, на зубъ, на грошi, чы добра коса, чы не мнягка, чы не суха, чы дуже пiдтравна, чы не пiдтравна. Повернувъ сюды-туды: ну се добра буде.

Узявъ, положывъ у візъ, тай лытъ до дому. А якъ уже настане косовыця, то выйдуть люде у степъ. Попереду, отаманъ, заломыть брыль на бакыръ, шаркне по косі разівъ зо два лопаткою і пішовъ косыть! За нымъ другый, третій, усі вытягнутця мовъ стрічкы, по степу, йдуть мовчкы, тількы косы блыскають, тількы травыця да квіточкы лягають передъ нымы. У долыні не далечко підпідёмка перепелыця, а одъ покосівъ такъ і пахне материнкою та чебрецемъ; підъ ногамы, мовъ разсыпане добре намысто, червоніють полуныці. Ось уже вечорійе. Кашоваръ, почепывшы на выла свытку, зійшовъ на могылу, та знай маха, щобъ йшлы вечерять. Біля куреня уже стоять ваганкы повнісінькы галушокъ зъ саломъ, або колы въ пістъ то зъ таранею. Прыйшлы хлопці, сілы, йідять собі галушкы... І пішлы росказувать: Семенъ каже—підкосывъ деркача, Мыкыта божытця, що накрывъ було шапкою на яйцяхъ перепелыцю, та якось-то выскочыла, хтось трохы не наступывъ на зайця. Сміхъ, регітъ, гудуть, якъ ті бджолы! А святый вечіръ сходыть на землю, і нічъ маты засвічуйе зірочкы на сынёму небі.

Гребінка.

Косарі.

Выйшлы въ поле косарі
Косыть ранкомъ на зорі.
До обіду покосылы,
Гострі косы прытупылы,
По обіді отдыхалы,
Потімъ косы поклепалы.
О полудні греблы сіно
І въ волочкы клалы щільно;
А въ вечері холодкомъ
Клалы въ копычкы рядкомъ.
Завтра треба рано встаты
У стіжечкы, щобъ покласты,
Якъ стіжечкы покінчайемъ
По козацькы погуляйемъ.

Гей ну-те, косарі,
Що не рано почалы,
Хочъ не рано почалы,
Та багацько утялы!

Народня пісня.

Літо.

Жарко о полудні; сонечко зъ горы такъ і облывайе тебе тепломъ; пішовъ бы куды, такъ і ногы не несуть. Овечата лежать собі у холодку; волы тежъ полягалы біля ставка; коні зібравшысь до-купы, стоять понурывшы головы, тількы хвостамы обгоняють оводівъ. Шпакы—годі вже гулять по степу хмарою—сілы одпочывать біля річкы, такъ і вкрылы прездоровенну тополю, ажъ гілля чорнійе. На що дыке утя—сторожка птыця, да і та забылась собі міжъ сытнягъ, завернула підъ крыльце головку тай куняйе на озерці; кача його вода, мовъ той цурупалокъ. Усе одпочыва.

Вечіръ у жныва.

Втомывся день—вже й сонце сіло,
Мыръ Божый хоче відпочыть;
На дворі вже повечоріло,
Вже череда въ село біжыть.
Повагомъ тыхо йде отара,
За нею зъ пугою пастухъ;
Устала курява, мовъ хмара,
На дворі варъ займайе духъ.
Жінкы покынулы куделі,
Ідуть овечокъ відлучать,
Хватаютця, щобъ на вечері
Дітокъ свойіхъ нагодувать...
Возы навъючені копамы

Вже круторогыйі везуть ..
Слідомъ зъ блыскучымы серпамы
Женці зъ обжінкамы ідуть.
Въ вінкахъ дівчата молодыйі;
У хлопцівъ на брыляхъ квіткы—
Брылі соломъяні. новыйі,
Неначе злато те блыщыть.
На небі зіркы такъ і сяють,
Здайетця: чесный трудъ селянъ
І зіронькы святі вітають;
Старый, якъ лунь, дідусь стрічайе
Свойіхъ женцівъ ажъ у ворітъ.

О. Коныській.

Горобына нічъ.

Хмара хмару швыдко гоне,
Грімъ по небу торохтыть;
Вітеръ плаче, вітеръ стогне,
Дощъ по вікнахъ порощыть.
Підъ чмалену сю незгоду,
Мовъ побыті люде сплять;
І хрещеного народу
На селі вже не выдать.
Тількы де-колы скотына
Чуха бокы коло тына
І на все село реве,
Наче звірь йійі дере.
То собака інде гавкне,
То захрюкайе свыня,
То шкодлыва кішка нявкне,
То цвіріньке горобъя;
То відъ ляку сычъ стріпнетця,
Якъ блыскавка заблыщыть;
То дытына въ сні жахнетця,
Грімъ якъ въ небі затріщыть.

П. Кореныцькій.

Мынають дні, мынають ночі,
Мынайе літо; настала осінь,—
Шелестыть пожовкле лыстя...
Вітеръ въ гайі нагынайе
Лозу і тополю,
Лама дуба, котыть полемъ
Перекоты поле...

Т. Шевченко.

Осінь.

Высне небо сынье,
Сыньe та не те;
Світе та не грійе
Сонце золоте.
Чыстымъ стало поле
Отъ серпа й косы,
Нігде прылíпытысь
Крапельці росы.
Темная діброва
Зтыхла і мовчыть;
Лыстя пожовтіле
Зъ дерева летыть.
Хочъ бы де замріла
Квіточка одна,
Тількы й червонійе
Що горобына.
Здалека підъ небомъ,
Въ вырій летючы,
Голосно курлычуть
Журавлівъ ключі.
Все, що зеленіло,
Въяне й уміра,
Уміра безслідно—
Та воно й пора.

Щоголевъ.

Въ лісі.

Ото пойіхавъ я разъ зімою у лісъ; нарубавъ дровъ, наклавъ въ саны, запрігъ свою кобылу й вертавсь вже до дому. Колы якъ піднялась хуртовына, скрізь засыпала снігомъ дорогу, завалыло усі стежкы—ні выйты, ні выйіхать, а тутъ темрява наступыла — світу Божого не выдно. Страшно мені зробылось. Прыпынывъ я кобылу й вже думавъ выпрягаты йийі, щобъ заночувать де-небудь підъ кущемъ, колы це чую я дзвінокъ, дывлюсь: йіде тройка

вороныхъ коней, грывы заплетені червонымы стрічкамы, а на новыхъ саняхъ сыдять два хлопці въ сывыхъ шапкахъ, въ чорныхъ свыткахъ і підперезані зеленымы поясамы. «Хлопці, хлопці!» гукаю я: «будьте ласкаві, покажіть дорогу?» Воны сталы. «Йідь», кажуть—«сюды!» Я скоренько сыву за віжкы, потягнувь йийі пугою, підсобывъ збоку й підъіхавъ до ныхъ. Дывно мені стало: передо-мною гарный, шырокый шляхъ. «Иідь за намы!» кажуть хлопці й погналы коней. Моя кобыла не прудка, за нымы не вспівайе. Ставъ я зновъ гукать: «подождіть хлопці! раду дайте.» Воны прыпынылы коней, регочутця. «Садовысь зъ намы, а твоя сыва нехай порожнемъ біжыть, все йий не такъ тяжко буде.» «Спасыбі» кажу. Тількы сівъ я въ йіхъ саны, воны якъ свыснуть, якъ гаркнуть, коні якъ побіжать... въ мене ажъ духъ захопыло. Бачу я—передъ намы гора, а підъ горою яръ, а коні такъ въ яръ й летять. Оглянувсь назадъ, кобылы мойейі нема. «Годі!» крычу на хлопцівъ, держы коней!» Такъ куды тобі—регочутця зъ мене, а коней ше гірше гонять... «Е, думаю собі, це тейе...» А самъ дуже злякавсь, по за шкурою морозомъ сіпнуло, а волосся дыбомъ піднялось. Зыркнувъ я вверхъ, а надъ намы дерево; я піднявсь, тай хвать за сучокъ й повысъ на рукахъ, а тоді якъ закрычу: «ловы, держы ёго!...» Чую бабы тежъ крычать: «Мыкыта, Мыкыта! що зъ тобою! паліть світло...» Усі въ хаті піднялы галасъ, запалылы світло. Очнувся. Ажъ я въ хаті на печі учепывсь за жердку, вышу та й крычу не свойімъ голосомъ. Отаке мені прыснылось.

По Толстому—переклавъ Л.

На новый рікъ.

ійся, родыся, жыто, пшеныця
Й усяка пашныця.
На щастя, на здоровъя,
На новый рікъ,
Щобъ краще вродыло, якъ торікъ.
Коноплі підъ стелю, а лёнъ по коліна;
Щобъ у васъ хрещеныхъ головка не боліла!
Будьте здорові зъ новымъ рокомъ зъ Васылемъ.

Дітська вірша.

Пысьмо.

Зіма.

Які зімою дні і ночі? Якъ грійе зімою сонце? Яке село зімою? Що выдно зімою на полі? въ лісі? Що робытця зімою зъ річкою? Які птыці зімують у насъ? Що роблять? Колы начынайетця і колы кінчайетця зіма? Якъ йіздять зімою?

Весна.

Що бувайе весною зъ снігомъ? Одъ чого тайе снігъ? Куды едйта вода? Що робытця съ лёдомъ на річці? Які річкы весною?

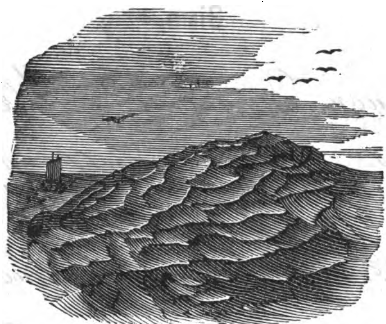
Що выростайе весною у лузі і на полі? Якый лісъ весною? Які птыці летять до насъ? Що роблять птыці у насъ весною? Що роблять весною люде? А що—діты? Які дні й ночі весною?

21. Вода.

Дощъ. Снігъ. Лёдъ. Пара. Туманъ. Хмара. Роса. Іней. Грядъ.

Калюжа. Копанка. Сажалка. Крыныця. Ставокъ. Річка. Озеро. Море. Окіянъ.

Прыказкы: Вода й камінь довба. Де вода, тамъ і верба; а де верба—тамъ і вода.—Хлібъ та вода, то козацька йіда.—Зъ помоччю річкы течуть, а безъ помочы не потечуть.—Не то молодець, що за водою плыве, а то молодець, що проты воды плыве.—Ластівкы нызько літають, дощыкъ обіщають.

Загадкы: Що біжыть безъ повода?—Біжыть свынка, вырізана спынка, оглянетця назадъ — і сліду не знать.—Зоря—зірныця по землі ходыла, ключі загубыла; сонце зійшло, ключі найшло. — Сыві кабаны усе

поле заляглы.—Летыть птыця безъ крылъ, безъ нігъ. Зварывъ кухарь безъ огню, іззіла пані безъ рота.

Скороговорка: Я робыты добре вмію, пічь топлю, воду грію; воду грію, кашу варю, не йды, кыцю, бо опарю.

Дощыкъ.

Іды, іды, дощыку!
Зварю тобі борщыку,
Въ зеленому горщыку,
Поставлю на дубочку:
Дубочокъ схытнувся,
А дощыкъ лынувся—
Цебромъ, відромъ, дійнычкою,
Холодною водычкою
Надъ нашею пашнычкою!

Дві велыкі сылы.

Школяръ пытайе въ сестры: «що въ тебе у чавуні?»

Сестра. Та кажу жъ тобі, що окріпъ.

Школяръ. Окріпъ! Та кыпыть тамъ що? віскъ, чы дёготь, чы сало?

Сестра. На віщо мені те сало! Вода кыпыть.

Школяръ. Ну, а надъ чавуномъ що воно таке, неначе дымъ?

Сестра. Надъ чавуномъ пара.

Школяръ. Ну добре: въ чавуні вода, а надъ чавуномъ пара. Оце тобі й буде дві сылы, дві велыкі сылы въ твойіхъ рукахъ.

Сестра. Які це сылы?

Школяръ. Вода та пара.

Сестра. Та хіба жъ це сылы?

Школяръ. А тожъ! Та ще дужчі ніжъ твойі рукы. Хіба ты повернешъ рукамы колесо у водяному млыні?

Сестра. Ні, не здужаю.

Школяръ. А въ двохъ зо мною?

Сестра. Ні, не повернемо.

Школяръ. А въ трёхъ зъ Яковомъ або въ чотырёхъ зъ батькомъ?

Сестра. Ні, на-вдаку, чы повернемо.

Школяръ. Отъ бачышъ же, а вода й одна повертайе. Хіба жъ це не сыла?

Сестра. Вода то такъ, а якъ же пара?

Школяръ. Стрівай лышень: я покрыю чавунъ покрышкою.

Сестра. Ні, ні, не треба!

Школяръ. Чомъ не треба?

Сестра. Окріпъ дуже кыпыть: злетыть покрышка.

Школяръ. То то жъ бо й йе, що злетыть. А чого вона злетыть? Того що пара на нейі знызу подавыть. Ийй нікуды більше діватыся, вона надаве на покрышку, отъ покрышка й злетыть.

Сестра. Оттеперъ бачу й я, що пара сыла!

Школяръ. Оттакъ же точнісінько пара й колеса у машыні крутыть. Тількы пара й не такі машыны повертайе якъ млынові колеса. Вона поверта колеса на тому велыкому човні, що пароходомъ звется, бо вінъ парою ходе по воді. Пара поверта колеса машыны на чугунці і тягне за собою цілый пойіздъ. Парою теперъ люде йіздять по землі й по воді ще краще, ніжъ кіньмы Такъ хіба жъ це не сыла?

Сестра. А хіба жъ тамъ пара везе?

Школяръ. А щожъ, не кінь же!

Сестра. А якъ же йійі запрягають?

Школяръ. А якъ запрягають воду у млыні? Отъ такъ же й пару запрягають, тількы трохы інакше.

«Розмова про сылы земні» Комарова.

Пшеныця.

Я бачывъ, якъ пшеныцю мылы:
То що найкращейе зерно,
У воду тількы плысь!—якъ разъ пішло на дно,
Полова жъ навісна, плыве собі по хвылі.

Пысьмо.

Річка.

Де ты бачывъ річку? Якъ та річка звется? Де ты бачывъ ставокъ? Яка вода въ річці і ставку? Хто зробывъ ставокъ?

Якъ роблятця річкы? Що строять надъ річкамы? Якъ плавають люде по воді? Що ловлять въ воді? Хто ловыть рыбу? Які річкы бувають зімою і весною?

Вода.

Де йе вода? Яка вода въ річці і яка въ крыныці? На що потрібна вода? Хто жыве въ воді? Що зъ водою робытця на морозі? Що выдно надъ горшкомъ, якъ кыпыть вода? До чого схожа пара? Колы бувайе багато туманныхъ днівъ? Що бувайе на траві ранкомъ і вечоромъ літнёго дня? Що выдно на небі передъ дощемъ? Зъ чого йде дощъ? Куды дівайетця дощова вода? Для чого людямъ треба дощу?

22. Земля.

Якый бувайе грунтъ: Піскуватый. Глынястый. Вапнястый. Рухляковый. Чорноземля. Болотняный або торхвяный. Солончаковый.

Що йе въ землі: Всяке каміння. Сіль. Вугіль. Пісокъ. Вапна. Крейда. Глына. Залізо. Мідъ. Срібло. Золото.

Прыказкы: Земля маты усіхъ годуйе.—Якъ залізо не зъйіздытця, то іржа зъйість. Коваль клепле, докы

тепле.—Золото красыть, а зализо годуйе. Де оре сошка, тамъ хліба трошкы.—Давай нывці, то й нывка дасть. Пісокъ не родыть, та зъ хліба не зводыть.—Нывко, нывко! верны мою сылку.

Загадкы: Въ землі росте, въ воді кохайетця, а кынь у воду—злякайетця —Загадаю загадку, закыну за грядку: нехай моя загадка до літа лежыть.—Зъ землі робывся, на кружалі вертівся, въ огні піксся, на базарі бувъ, людей годувавъ, якъ упавъ, ніхто костей не поховавъ.

Выоры мілко,
А посій рідко,
—Уродытця дідько.

Гей, быкы!

Та гей, быкы! Чогожъ вы сталы?
Чы поле страшно заросло?
Чы леміша іржа пойіла?
Чы затупылось чересло?
Впередъ быкы! баділья зсохло,
Самі валятця будякы,
А чересло, лемішъ новыйі...
Чого жъ вы сталы? гей, быкы?

Та гей, быкы! зоремо поле,
Посійемъ ярейе зерно,
А спаде дощыкъ, незабаромъ—
Зъ землі пробудытця воно,
Пробудытця і на світъ гляне,
І якъ дівочыйі вінкы
Зазеленіють наші нывы,
Чого-жъ вы сталы? Гей, быкы!

Та гей, быкы! зерно посційе
Обімле золотомъ поля,
І потече ізнову медомъ
І молокомъ свята земля!

С. Руданській.

Пысьмо.

Допысать:

Зъ заліза роблять: лемеші, ножі....

Зъ міді роблять: гроші....

Зъ піску і глыны роблять....

Вапну треба на....

Горщыкъ зъ глыны, або глыняный горщыкъ. Леміш зъ заліза, або.... Гроші зъ міді, або.... Мука зъ жыта, або.... Крупы зъ гречкы, або.... Дошка зъ каміня, або.... Коса зъ крыці, або.... Шкура зъ коня, або.... Тіло чоловіка, або.... Горе людей, або.... Стілъ зъ дерева, або....

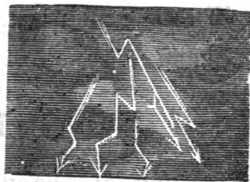
Граблі зроблені зъ дерева, а вилкы зъ крыці. Коса зроблена зъ крыці, а леміш... Чоботы зроблені зъ кожы, а шапка... Пляшка зроблена зъ скла, а відро.... Скло робытця зъ піску, вапны й попілу, а цегла... Дёготь гонять зъ березовой коры, а олію роблять.... Полотно роблять...., а сукно....

23. Що йе на небі й на землі.

Сонце. Місяць. Зорі. Віхы (кометы). Веселка. Блыскавка. Грімъ. Хмары. Туманъ. Дощъ. Вітеръ. Снігъ.

Грядъ. Холодъ. Вода. Вогонь. Тепло. Світъ. Лісы. Поля. Річкы. Моря Горы.

Прыказкы: Пошлы, Боже, зъ неба, чого намъ треба. — Скількы світа, стількы й дыва. — Ой місяцю—місяцю! світышъ, та не грійешъ. Хто въ світі не бувавъ, той чуда й дыва не выдавъ. Ніхто не може світа пережыты—тількы одынъ Богъ.

Загадкы: Ішовъ Волохъ, розсыпавъ горохъ, зачало світаты, нема що збыраты. — Безъ рукъ, безъ ніїъ — двері відчыняйе.—Гуркотыть стукотыть—якъ сто коней біжыть.

Пане господыне! Застылай столы,
Дожыдай—прыйіде до тебе три гостонькы
Першый гостонько—ясный місяць
Другый гостонько—ясне сонечко,
Третій—дрібенъ дощыкъ.
Місяць хвалытця, выхваляйетця:
Якъ я зійду рано зъ вечора,
Зрадуйетця весь звірь у полі;
Сонце хвалытця, выхваляйетця:
Якъ я зійду рано въ неділю,

Зрадуйетця весь мыръ хрещеный;
Дощыкъ хвалытця, выхваляйетця:
Якъ я упаду трычі на маю,
Тай уродытця
Жыто, пшеныця,
Всяка пашныця.

Тепло.

Давъ Господь весну; снігъ танувъ підъ теплымъ сояшнымъ проміннямъ. Одного теплого дня въ неділю, Санько та Яківъ сыділы собі на прызьбі біля хаты, та грілыся на сонці.

—Було холодно, а то стало тепло,— промовывъ Яківъ.

—А чого стало тепло? спытавъ Санько.

—Того, що весна настала—одказавъ той.

—А весна чого настала? ізновъ спытавъ Санько.

—Того, що стало тепло—одмовывъ Яківъ.

—Ну добре ты міркуйешъ: чого рукы чорні? того, що въ сажі. А чого воны въ сажі? того що чорні— сказавъ Санько усміхаючысь.

—Ну, а по твоёму, якъ треба казаты?

—По моёму треба казаты: рукы въ сажі, бо сажа прылыпа до рукъ, а колы бъ не прылыпала, то рукы одъ нейі не почорнілы бъ.

—У тебе все не по-людському. Ну, а чого жъ стало тепло?

По моёму весна наступыла і стало тепліше одъ того, що сонце теперъ дужче грійе на землю, ніжъ зімою, бо сояшне проміння теперъ падайе на землю пряміще, а зімою воно падало косіще.

—Та хіба жъ сонце зімою зъ-боку, а теперъ прямо? спытавъ Яківъ.

—Еге. Аджежъ зімою сонце ныжче, а теперъ воно выще. У-літку жъ воно буде ще выще.

—А що жъ, якъ прямо? поспытавъ Яківъ.

—А то, що колы прямо надъ землею, то й грійе дужче; одъ печі тежъ дужче грійе тоді, якъ стойішъ прямо, ніжъ тоді, якъ стойішъ збоку печі.

«Розмова про сылы земні» Комарова.

Світъ.

—А ну, хлопці, хто швыдче одгадайе загадку? спытавъ одынъ хлопець на ночлігахъ.

—Ну, ну, кажы, яка?—загомонілы трохы чы не всі ночліжныкы.

—Ось яка: що на світі найшвыдче бігайе?

—Кінь—одказавъ одынъ хлопець.

—Олень—сказавъ другый.

—Ні, хлопці, не те; я вамъ скажу, хто швыдче бігайе,—забалакавъ школяръ: швыдче всёго бігайе світъ.

—Якый світъ?—запыталы ёго.

—А той світъ, що одъ сонця, одъ зорь, одъ каганця.

—Якъ же вінъ швыдко бігайе?

—А такъ, що швыдче, ніжъ твойе слово. Ты въ оцёму кутку сказавъ слово, а въ другому вже й чуты, а світъ ще швыдче добігайе.

—А скілько ніґъ у твого світа: дві чы чотырі? спытавъ хтось усміхаючысь.

—Безъ ніґъ мій світъ бігайе, та краще ніжъ на чотырёхъ.

—Овва!

—Ні, такъ. Самый прудкый кінь въ одну хвылыну й верствы не пробіжыть, а світъ въ одну хвылыну більше мыліона верстовъ пробіжыть.

—Ой-ой-ой!

—Та цей школяръ насъ морочыть, хлопці!

—Ні, не морочу, а правду вамъ кажу.

—Якъ же це ты знайешъ? Якъ це ты докажешъ? запыталы його.

—А ось якъ: вы, мабуть, бачылы, якъ стріляють зъ гарматъ або рушныць. Колы хто выпалыть зъ рушныці, ты въ тужъ мыть побачышъ світъ, хочъ якъ далеко стоятымешъ, абы тількы можно було бачыты, а гукъ почуйешъ опісля. Отъ ізъ цього жъ то й выдно, що світъ біжыть швыдче, ніжъ гукъ.

«Розмова про сылы земні» Комарова.

Пісня.

Ой хвалылася та березонька:
«На мені кора та біленька,
На мені лыстя та шыроке,
На мені гілля та высоке.»
Ой якъ обізветця зеленый дубокъ:
«Ой не хвалыся, та березонько,
Не ты свою кору выбілыла,
Не ты свойе лыстя шырочыла,
Не ты сейе гілля та высочыла.
Выбілыло кору та яснейе сонце,
Шырочывъ лыстя та буйный вітеръ,
Высочывъ гілля та дрібенъ дощыкъ.»

Пысьмо.

Допысатъ:

Сонце світыть і грійе, а місяць... Літомъ зъ хмары падайе..., а зімою... Туманъ піднімайетця въ гору, а дощъ і снігъ падають... Гукъ йде швыдко, а світъ ще.. Якъ найде хмара, то... Туманъ стелетця надъ... Небо червоне, якъ ... Ластівкы літають нызько передъ..

Тепло.

Що грійе землю? Одъ чого ранкомъ і ввечері холодніше, ніжъ у-день? Одъ чого зімою холодно, а літомъ жарко? Чого зімою въ хаті тепло? Для чого ócі й колеса мажуть дёгтемъ?

Чы бувайе такъ?

Якъ накосылы мы на маснецю лободы, та збудовалы церкву, та повісылы соломъяный дзвінъ, а повстяне серце; якъ задзвонылы на Різдво, а на Велыкдень чуть; якъ сталы до насъ йты люде говіть, ні зъ кімъ не розмынешся і нікого не выдно.

Напышіть, якъ бувайе?

24. Наука.

Азбука. Граматка. Законъ Божый. Аріхметыка. Історія свого краю.

Прыказкы: Усе—тінь мынуща: одна річъ жывуща. Наука не ходыть по лісу, а по тыхъ же людяхъ. Одынъ дурень камінь у воду кыне, а десять розумныхъ не вытягне.—Зъ ученымъ розуму набересся.—Що напысано перомъ, того не выволочышъ воломъ.—Не збірай сыну худобы, зберы ёму розумъ.—Не смійся, кума, що дурень Хома, бо усі люде кажуть, що й ты безъ ума.—Якъ бы чоловікъ знавъ, чого не знайе, то й мавъ бы, чого не майе. Лучче сороці безъ хвоста літаты, ніжъ пысьменному уміты чытаты та не уміты пысаты. Шануй учытеля, якъ родытеля.—Що вміть, такъ того за поясомъ не носыть. Ученому світъ, а невченому тьма. Знайко біжыть, а незнайко лежыть.—За школярську науку цілуйте, діты, батька й матіръ у руку. Азъ букы—беры граматку въ рукы.

Загадкы: Біле рілля, а чорне насіння: хто вмійе—посійе, хто знайе й отгадайе.—Білейе поле, перо на йімъ оре, чорне насіння, мудрый ёго сійе.—Мовчыть, а багато людей навчыть.—Безъ душі безъ тіла за сто мыль залетіла.

Скороговорка: Покой та покой, та дванадцать покойівъ, та *у*, та тры палочкы вгору, та одною підопру—отъ тобі й тпру!

Де йесть добрі люде,
Тамъ і правда буде,

А де крывда буде,
Тамъ добра не буде.

Дай тобі, Боже, спішно й охотно робыты; щобъ твойі думкы булы повні, якъ крыныця водою; щобъ твоя річъ була тыха та багата, якъ ныва колосомъ; пошлы тобі, Маты Божа, на все гараздъ.

Лёнъ.

Выоравъ чоловікъ поле; посіявъ на полі лёнъ і заскородывъ его. Вырісъ славный лёнъ і укрывся цвітомъ. Цвітъ на ёму гарнесенькый, а тонкый же—то немовъ крыльця у мухы, а то й ще тоньшый. Сонечко на ёго світыло тепленько, хмарка кропыла дощыкомъ: лёнові зъ того було такъ любо, якъ отъ часомъ дытыні, колы маты умыйе йійі та ще поцілуйе.

Колы це одного ранку прыйшлы люде на поле, взялысь за лёнъ підъ головкы, та й позрывалы ёго геть зъ корінням. Потімъ повкыдалы у воду, нібы потопыты хотілы, а далі до вогню розіслалы, немовъ на смажіння.

Але що день, то й гірше ставало лёнові: мочылы ёго, терлы, тіпалы, чесалы, а далі поклалы на прядку, та сюррр... веретеномъ крутылы й выйшла нытка...

Взялы нытку й понеслы до ткача, а ткачъ ныткы до верстата. Отъ і зробывся лёнъ велыкымъ, гарнымъ шматкомъ полотна, а що вечора робылы для нёго купіль. Відъ сёго полотно зробылось біле, якъ снігъ.

Отъ понеслы потімъ полотно те до одного дому і поклалы підъ ножныці, пошматувалы, покройілы ёго на кускы й кусочкы. Зъ полотна выйшло дванадцать сорочокъ.

Мынуло кілько роківъ і сорочкы порвалысь; пошматувалы йіхъ на ганчіркы, а далі выкынулы на смітныкъ.

Разъ йіхавъ ганчірныкъ, піднявъ шмаття зъ ганчірокъ і повізъ на бумажну хвабрыку. Тамъ йіхъ посіклы, розмочылы і почалы въ окропі варыты... Ставъ лёнъ чудовымъ, білымъ паперомъ!

На папері напысалы гарнесеньке оповідання, та такъ чысто, та хороше, що любо й весело було глянуты! І люде слухалы, що на ёму стояло; а було тамъ— саме добре й розумне, і люде черезъ те ставалы добрішымы й розумнішымы!

«Казкы Андерсена» пер. Старіченка.

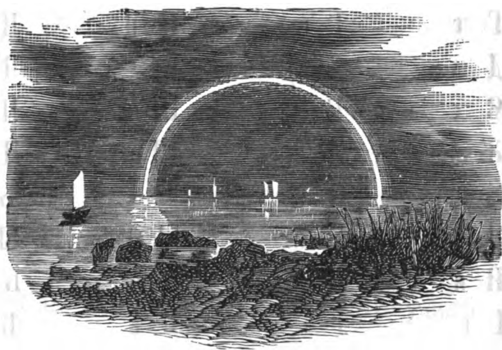
Колысь давно було велыке містечко, де жылы усе заможні люде. Отъ якось трапылась війна і ворогы узялы те містечко. Тоді містюкы навтікача, захопывшы золото, серебро або що друге цінне. Якъ ось одынъ дуже розумный і вченый чоловікъ іде собі въ одній одежі, нічого не маючы въ рукахъ. Побачывшы ёго другі й пытають: «чого це вінъ свого добра не рятувавъ?» А вінъ і каже: «усе мойе несу зо мною, бо розумъ і усе те, що я знаю, у мене въ голові; а більшъ нічого відъ розуму та наукы ціннішого немайе.»

Сонце та хмары.

Ось сонечко зійшло і світыть намъ і грійе,
І Божый мыръ, якъ маківка, цвіте;
На небі чыстому генъ хмара бовванійе.
Та хмара надулась і річъ таку гуде:
«Що вже мені се сонце надойіло!

Чого воно такъ землю веселыть?
Хочъ я насуплюся, воно такы блыщыть.
Я полечу ёму на зустрічъ сміло,
Я здужаю ёго собою затемныть.»
Дывлюсь—і хмарамы півъ неба замостыло,
На сонечко мовъ ніччю налегло.
А сонце выще підплыло—
І хмары ті позолотыло.

Гребінка.

25. Церковно-славянская грамота.

Азбука:

А а	А а
Б б	Б б
В в	В в
Г г	Г г
Д д	Д д
Є є	Е е
Ж ж	Ж ж
Ѕ ѕ	З з
З з	З з
И и	И и
І і	І і
К к	К к
Л л	Л л
М м	М м
Н н	Н н
О о ѡ	О о
П п	П п
Р р	Р р
С с	С с
Т т	Т т
Ѹ ѹ оу	У у

Ф ф	Ф ф
Х х	Х х
Ѿ ѿ	От от
Ц ц	Ц ц
Ч ч	Ч ч
Ш ш	Ш ш
Щ щ	Щ щ
Ъ ъ	Ъ ъ
Ы ы	Ы ы
Ь ь	Ь ь
Ѣ ѣ	Ѣ ѣ
Ю ю	Ю ю
Я	Я я
Ѧ ѧ	Я я
Ѭ ѭ	Я я
Ѩ ѩ	Я я
Ѯ ѯ	Кс кс
Ѱ ѱ	Пс пс
Ѳ ѳ	Ѳ ѳ
Ѵ ѵ	І і.

Іисусъ Христосъ благословляетъ дѣтей.

Приношáху къ немꙋ дѣти, да коснетсѧ и́хъ: ѹ҆чєницы́ жє прєщáхꙋ приносѧ́щымъ.

Ви́дѣвъ жє Іисꙋ́съ, нєгодова́, и҆ рєчѐ и҆̀мъ: ѿста́витє дѣтє́й прихо́дити ко̀ мнѣ̀, и҆ нє брани́тє и҆̀мъ: таковы́хъ бо є҆́сть ца́рствїє Бо́жїє.

И҆ ѡ҆бє́мъ и҆̀хъ, возло́жь рꙋ́цѣ на ни́хъ, благословлѧ́шє и҆̀хъ.

Приносили къ Нему дѣтей, чтобы Онъ прикоснулся къ нимъ; ученики же не допускали приносящихъ.

Увидѣвъ *то*, Іисусъ вознегодовалъ, и сказалъ имъ: пустите дѣтей приходить ко Мнѣ, и не препятствуйте имъ; ибо таковыхъ есть царствіе Божіе.

И обнявъ ихъ, возложилъ руки на нихъ, и благословилъ ихъ.

Господь нашъ Іисусъ Христосъ училъ:

Возлю́биши Го́спода Бо́га твоєго̀ всѣ́мъ се́рдцемъ твои́мъ, и҆ всє́ю дꙋшє́ю твоє́ю, и҆ всє́ю мы́слїю твоє́ю.

в҃. Сїѧ̀ є҆́сть пе́рваѧ и҆ бо́льшаѧ за́повѣдь.

г҃. Втора́ѧ жє подо́бна є҆́й: возлю́биши и҆́скрєннѧго твоєго̀ ꙗ҆́кѡ са́мъ сєбѐ.

д҃. Въ сїю̀ ѻ҆бою̀ за́повѣдїю

1. Возлюби Господа Бога твоего всѣмъ сердцемъ твоимъ, и всею душею твоею, и всѣмъ разумѣніемъ твоимъ.

2. Сія есть первая и наибольшая заповѣдь.

3. Вторая же подобная ей: возлюби ближняго твоего, какъ самаго себя.

4. На сихъ двухъ заповѣ-

ве́сь зако́нъ и҆ проро́цы вися́тъ.

є҃. А҆́ще кто̀ лю́битъ мя̀, сло́во моѐ соблюде́тъ: и҆ Оте́цъ мо́й возлю́битъ є҆го̀, и҆ къ немꙋ̀ пріи҆́демъ, и҆ ѻ҆би́тель оу҆ негѡ̀ сотвори́мъ.

ѕ҃. Ꙗ҆́коже возлюби́ мя Ѻ҆те́цъ, и҆ а҆́зъ возлюби́хъ ва́съ: бꙋ́дите въ любви̑ мое́й.

з҃. А҆́ще пребꙋ́дете во мнѣ̀, и҆ глаго́лы мои̑ въ ва́съ пребꙋ́дꙋтъ, є҆гѡ́же а҆́ще хо́щете, проси́те, и҆ бꙋ́детъ ва́мъ.

и҃. А҆́зъ глаго́лю ва́мъ не кля́тисѧ вся́кѡ: ни не́бомъ, ꙗ҆́ко престо́лъ є҆́сть Бо́жій.

ѳ҃. Ни земле́ю, ꙗ҆́кѡ подно́жіе є҆́сть нога́ма є҆гѡ: ни Ꙇ҆ерꙋсали́момъ, ꙗ҆́ко гра́дъ є҆́сть вели́кагѡ царѧ̀.

і҃. Нижѐ главо̀ю твое́ю кле́нисѧ, ꙗ҆́ко не мо́жеши вла́са є҆ди́нагѡ бѣ́ла и҆лѝ че́рна сотвори́ти.

а҃і. Бꙋ́ди же сло́во ва́ше: є҆́й, є҆́й: ни̑, ни̑: ли́шше же сеѧ̀ ѿ непрія́зни є҆́сть.

в҃і. Сіѧ̀ є҆́сть за́повѣдь моѧ̀,

дяхъ утверждается весь законъ и пророки.

5. Кто любитъ Меня, тотъ соблюдетъ слово Мое; и Отецъ Мой возлюбитъ его, и Мы прійдемъ къ нему, и обитель у него сотворимъ.

6. Какъ возлюбилъ Меня Отецъ, и Я возлюбилъ васъ; пребудьте въ любви Моей.

7. Если пребудете во Мнѣ, и слова Мои въ васъ пребудутъ, то, чего ни пожелаете, просите, и будетъ вамъ.

8. Я говорю вамъ: не клянись вовсе: ни небомъ, потому что оно престолъ Божій;

9. Ни землею, потому что она подножіе ногъ Его; ни Іерусалимомъ, потому что онъ городъ великаго Царя.

10. Ни головою твоею не клянись, потому что не можешь ни одного волоса сдѣлать бѣлымъ или черным.

11. Но да будетъ слово ваше: да, да; нѣтъ, нѣтъ; а что сверхъ этого, то отъ лукаваго.

12. Сія есть заповѣдь Моя

да лю́бите дру́гъ дру́га, ꙗ҆́коже возлюби́хъ вы̀.

г҃і. Бо́льши сеѧ̀ любвѐ никто́же и҆́мать, да кто̀ ду́шу свою̀ поло́житъ за дру́ги своѧ̑.

д҃і. Вы̀ дру́зи моѝ є҆стѐ, а҆́ще твори́те, є҆ли́ка а҆́зъ заповѣ́даю ва́мъ.

є҃і. И҆мѣ́ѧй двѣ̀ ри́зѣ, да пода́стъ не и҆му́щемꙋ: и҆ и҆мѣ́ѧй бра́шна, та́кожде да твори́тъ.

ѕ҃і. Никого́же ѡ҆би́дите, ни ѡ҆клеветава́йте: и҆ дово́лни бꙋ́дите ѡ҆бро́ки ва́шими.

з҃і. А҆́ще тѧ̀ кто̀ ѹ҆да́ритъ въ десну́ю твою̀ лани́тꙋ, ѡ҆братѝ є҆мꙋ̀ и҆ дрꙋгꙋ́ю:

и҃і. И҆ хотѧ́щемꙋ сꙋди́тисѧ съ тобо́ю, и҆ ри́зꙋ твою̀ взѧ́ти, ѿпꙋстѝ є҆мꙋ̀ и҆ срачи́цꙋ.

ѳ҃і. Всѧ̑ ѹ҆̀бо, є҆ли̑ка а҆́ще хо́щете, да творѧ́тъ ва́мъ человѣ́цы, та́кѡ и҆ вы̀ твори́те и҆̀мъ: се́ бо є҆́сть зако́нъ и҆ проро́цы.

к҃. Не сꙋди́те, да не сꙋди́мы бꙋ́дете.

к҃а. И҆́мже бо сꙋ́домъ сꙋ́дите,

да любите другъ друга, какъ Я возлюбилъ васъ.

13. Нѣтъ больше той любви, какъ если кто положитъ душу свою за друзей своихъ.

14. Вы друзья Мои, если исполните то, что Я заповѣдую вамъ.

15. У кого двѣ одежды, тотъ дай неимущему; и у кого есть пища, дѣлай тоже.

16. Никого не обижайте, не клевещите, и довольствуйтесь своимъ жалованьемъ.

17. Кто ударитъ тебя въ правую щеку твою, обрати къ нему и другую;

18. И кто захочетъ судиться съ тобою, и взять у тебя рубашку, отдай ему и верхнюю одежду.

19. Итакъ во всемъ, какъ хотите, чтобы съ вами поступали люди, такъ поступайте и вы съ ними, ибо въ этомъ законъ и пророки.

20. Не судите, да не судимы будете.

21. Ибо какимъ судомъ су-

сꙋдѧтъ ва́мъ: и҆ въ нюже мѣ́рꙋ мѣ́рите, возмѣ́ритсѧ ва́мъ.

к҃в. Что́ же ви́диши сꙋче́цъ, и҆́же во ᲂ҆цѣ̀ бра́та твоегѡ̀, бервна̀ же, є҆́же є҆́сть во ᲂ҆цѣ̀ твое́мъ, не чꙋ́еши;

к҃г. А҆́ще ᲂу҆̀бо принесе́ши да́ръ тво́й ко ѻ҆лтарю, и҆ тꙋ̀ помѧ́неши, ꙗ҆́кѡ бра́тъ тво́й и҆́мать не́что на тѧ̀:

к҃д. Ѿста́ви тꙋ̀ да́ръ тво́й пре́дъ ѻ҆лтаре́мъ, и҆ ше́дъ пре́жде смири́сѧ съ бра́томъ твои́мъ, и҆ тогда̀ прише́дъ принесѝ да́ръ тво́й.

к҃є. Внемли́те себѣ̀, а҆́ще согрѣши́тъ къ тебѣ̀ бра́тъ тво́й, запретѝ є҆мꙋ̀: и҆ а҆́ще пока́етсѧ, ѿста́ви є҆мꙋ̀.

к҃ѕ. И҆ а҆́ще седми́щи на де́нь согрѣши́тъ къ тебѣ̀, и҆ седми́щи на де́нь ѡ҆брати́тсѧ, глаго́лѧ: ка́юсѧ: ѿста́ви є҆мꙋ̀.

к҃з. Тогда приствпль къ немꙋ Пе́тръ, рече́: Го́споди, ко́ль кра́ты а҆́ще согрѣши́тъ въ мѧ̀ бра́тъ

дите, *такимъ* будете судимы: и какою мѣрою мѣрите, *такою* и вамъ будутъ мѣрить.

22. И что ты смотришь на сучекъ въ глазѣ брата твоего, а бревна въ твоемъ глазѣ не чувствуешь?

24. Итакъ если ты принесешь даръ твой къ жертвеннику, и тамъ вспомнишь, что братъ твой имѣетъ что нибудь противъ тебя;

24. Оставь тамъ даръ твой предъ жертвенникомъ, и пойди прежде примирись съ братомъ твоимъ, и тогда прійди и принеси даръ твой.

25 Наблюдайте за собою. Если согрѣшитъ противъ тебя братъ твой, выговори ему; и если покается, прости ему.

26. И если семь разъ въ день согрѣшитъ противъ тебя, и семь разъ въ день обратится, и скажетъ: каюсь; прости ему.

27. Тогда Петръ приступилъ къ Нему, и сказалъ: Господи! сколько разъ прощать

мо́й, и҆ ѿпꙋщꙋ̀ ли є҆мꙋ̀ до се́дмь кра́тъ.

к҃и. Гл҃аго́ла є҆мꙋ̀ І҆и҃съ: не глаго́лю тебѣ̀ до се́дмь кра́тъ, но до се́дмьдесѧтъ кра́тъ седмери́цею.

к҃ѳ. Лю́бите враги̑ ва̑шѧ, добро̀ твори́те ненави́дѧщымъ ва́съ.

л҃. Благослови́те клену́щыѧ вы̑, и҆ моли́тесѧ за творѧ́щихъ ва́мъ ѡ҆би́дꙋ.

л҃а. Бі́ющемꙋ тѧ̀ въ лани́тꙋ, пода́ждь и҆ дрꙋгꙋ́ю: и҆ ѿ взима́ющагѡ ти̑ ри́зꙋ, и҆ сра́чицꙋ не возбрани̑.

л҃в. Всѧ́комꙋ же просѧ́щемꙋ ѹ҆ тебє̀, да́й; и҆ ѿ взима́ющагѡ твоѧ̑, не и҆стѧзꙋ́й.

л҃г. И҆ ꙗ҆́коже хо́щете да творѧ́тъ ва́мъ человѣ́цы, и҆ вы̀ твори́те и҆̀мъ та́кожде.

л҃д. И҆ а҆́ще лю́бите лю́бѧщыѧ вы̀, ка́ѧ ва́мъ блгода́ть є҆́сть: и҆́бо и҆ грѣ́шницы лю́бѧщыѧ и҆̀хъ лю́бѧтъ.

л҃є. И҆ а҆́ще благотвори́те благотворѧ́щымъ ва́мъ, ка́ѧ ва́мъ

брату моему, согрѣшающему противъ меня? до семи ли разъ?

28. Іисусъ говоритъ ему: не говорю тебѣ: до семи, но до седмижды семидесяти разъ.

29. Любите враговъ вашихъ; благотворите ненавидящимъ васъ.

30. Благословляйте проклинающихъ васъ, и молитесь за обижающихъ васъ.

31. Ударившему тебя по щекѣ подставь и другую; и отнимающему у тебя верхнюю одежду не препятствуй взять и рубашку.

32 Всякому, просящему у тебя, давай, и отъ взявшаго твое не требуй назадъ.

33. И какъ хотите, чтобы съ вами поступали люди, такъ и вы поступайте съ ними.

34. И если любите любящихъ васъ, какая вамъ за то благодарность? ибо и грѣшники любящихъ ихъ любятъ.

35. И если дѣлаете добро тѣмъ, которые вамъ дѣлаютъ

благода́ть є҆́сть; и҆́бо и҆ грѣ́шницы то́жде творѧ́тъ.

л҃ѕ. Тебѣ́ же творѧ́щꙋ ми́лостыню, да не ᲂу҆вѣ́сть шꙋ́йца твоѧ̀, что̀ твори́тъ десни́ца твоѧ̀:

л҃з. Ꙗ҆́кѡ да бꙋ́детъ ми́лостынѧ твоѧ̀ въ та́йнѣ: и҆ Ѻ҆те́цъ тво́й ви́дѧй въ та́йнѣ, то́й возда́стъ тебѣ̀ ꙗ҆́вѣ.

л҃и. И҆ є҆гда̀ мо́лишисѧ, не бꙋ́ди ꙗ҆́коже лицемѣ́ри, ꙗ҆́ко лю́бѧтъ въ со́нмищахъ и҆ въ сто́гнахъ пꙋті́й стоѧ́ще моли́тисѧ, ꙗ҆́кѡ да ꙗ҆вѧ́тсѧ человѣ́кѡмъ: а҆ми́нь глаго́лю ва́мъ, ꙗ҆́кѡ воспріе́млютъ мздꙋ̀ свою̀.

л҃ѳ. Ты́ же, є҆гда́ мо́лишисѧ, вни́ди въ клѣ́ть твою̀, и҆ затвори́въ двє́ри твоѧ̀, помоли́сѧ Ѻ҆тцꙋ̀ твоемꙋ̀, и҆́же въ та́йнѣ: и҆ Ѻ҆те́цъ тво́й, ви́дѧй въ та́йнѣ, возда́стъ тебѣ̀ ꙗ҆́вѣ.

м҃. Є҆гда̀ сотвори́ши о҆бѣ́дъ илѝ ве́черю, не зовѝ дрꙋгѡ́въ твои́хъ, ни бра́тіи твоеѧ̀, ни срѡ́дникъ твои́хъ, ни сосѣ́дъ бога́тыхъ:

добро; какая вамъ за то благодарность? ибо и грѣшники то же дѣлаютъ.

36. У тебя же, когда творишь милостыню, пусть лѣвая рука твоя не знаетъ, что дѣлаетъ правая:

37. Чтобы милостыня твоя была втайнѣ; и Отецъ твой, видящій тайное, воздастъ тебѣ явно.

38. И, когда молишься, не будь, какъ лицемѣры, которые любятъ въ синагогахъ и на углахъ улицъ останавливаясь молиться, чтобы показаться предъ людьми. Истинно говорю вамъ, что они уже получаютъ награду свою.

39. Ты же, когда молишься, войди въ комнату твою и, затворивъ дверь твою, помолись Отцу твоему, который втайнѣ; и Отецъ твой, видящій тайное, воздастъ тебѣ явно.

40. Когда дѣлаешь обѣдъ или ужинъ; не зови друзей твоихъ, ни братьевъ твоихъ,

ѥда̀ когда̀ и҆ тїи тѧ̀ та́кожде воз-зову́тъ, и҆ бу́детъ ти̑ воздаѧ́нїе.

ма҃. Но є҆гда̀ твори́ши пи́ръ, зови̑ ни́щыѧ, маломѡ́щныѧ, хро-мы́ѧ, слѣпы́ѧ:

мв҃. И҆ блаже́нъ бу́деши, ꙗ҆́кѡ не и҆́мутъ ти̑ что̀ возда́ти: воз-да́стъ же ти̑ сѧ̀ въ воскреше́нїе пра̑ведныхъ:

мг҃. Всѧ́къ возносѧ́йсѧ, сми-ри́тсѧ: и҆ смирѧ́ѧйсѧ, вознесе́тсѧ.

мд҃. Бо́лїй же въ ва́съ, да бу́детъ ва́мъ слуга̀.

ме҃. Мно́зи же бу́дутъ пе́рви послѣ́днїи и҆ послѣ́дни пе́рвїи.

ни родственниковъ твоихъ, ни сосѣдей богатыхъ, чтобы и они тебя когда не позвали, и не получилъ ты воздаянія.

41. Но когда дѣлаешь пиръ, зови нищихъ, увѣчныхъ, хромыхъ, слѣпыхъ.

42. И блаженъ будешь, что они не могутъ воздать тебѣ; ибо воздастся тебѣ въ воскресеніе праведныхъ.

43. Всякій, возвышающій самъ себя, униженъ будетъ; а унижающій себя возвысится.

44. Большій изъ васъ да будетъ вамъ слуга.

45. Многіе же будутъ первые послѣдними, и послѣдніе первыми.

Слова подъ титлами:

О҆ц҃ъ—отецъ, С҃нъ—сынъ, Д҃хъ—духъ, І҆и҃съ—Іисусъ, Б҃гъ—Богъ, Х҃рте—Христе, Б҃же—Боже, С҃тый—святый, Пресҭаѧ—Пресвятая, Т҃рца—Тройца, Г҃дь—Господь, В҃лко—Владыко. Ц҃рю—Царю, Н҃бный—небесный, Д҃ше—Душе, н҃бсѣхъ—небесѣхъ, ц҃рствїе—царствіе, ц҃ртво—царство, Б҃лже—Блаже, Д҃во—Дѣво, Б҃городице—Богородице, С҃па—Спаса, б҃лгословена—благословена, Пребл҃гїй—Преблагій.

Молитвы.

Во и҆́мѧ Ѻ҆ц҃а. и҆ Сн҃а, и҆ Ст҃а́го Дх҃а, а҆ми́нь.

Во имя Отца, и Сына, и Святаго Духа, аминь.

Молитва Пресвятой Троицѣ.

Сла́ва Ѻ҆ц҃ꙋ̀, и҆ Сн҃ꙋ̀, и҆ Ст҃о́мꙋ Дх҃ꙋ, и҆ ны́нѣ и҆ при́сно, и҆ во вѣ́ки вѣкѡ́въ, а҆ми́нь.

Прест҃а́ѧ Тр҃це, поми́лꙋй на́съ: Гд҃и, ѡ҆чи́сти грѣхи̑ на́ша: Вл҃ко, простѝ беззакѡ́нїѧ на́ша: Ст҃ы́й, посѣтѝ и҆ и҆сцѣлѝ не́мощи на́ша, и҆́мене Твоегѡ̀ ра́ди.

Слава Отцу, и Сыну, и Святому Духу, и нынѣ, и всегда, и во вѣки вѣковъ, аминь.

Пресвятая Троица, помилуй насъ; Господи, очисти грѣхи наши, Владыка, прости беззаконія наши; Святый, посѣти и исцѣли немощи наши, имени Твоего ради.

Молитва Господня.

Ѻ҆́ч҃е на́шъ, и҆́же е҆сѝ на нб҃сѣ́хъ! да свѧти́тсѧ и҆́мѧ Твоѐ, да пріи́детъ цр҃твіе Твоѐ: да бꙋ́детъ во́лѧ Твоѧ̀ ꙗ҆́ко на нб҃сѝ и҆ на землѝ. Хлѣ́бъ на́шъ насꙋ́щный да́ждь на́мъ днесь и҆ ѡ҆ста́ви на́мъ до́лги на́шѧ, ꙗ҆́коже и҆ мы̀ ѡ҆ставлѧ́емъ должникѡ́мъ на́шымъ: и҆ не введѝ на́съ во и҆скꙋше́ніе, но и҆зба́ви на́съ ѿ лꙋка́вагѡ. Ꙗ҆́кѡ

Отецъ нашъ, который на небесахъ! да святится имя Твое; да придетъ царствіе Твое; да будетъ воля Твоя, какъ на небѣ, такъ и на землѣ. Хлѣбъ нашъ насущный дай намъ сегодня; и прости намъ долги наши, какъ и мы прощаемъ должникамъ нашимъ. И не введи насъ во искушеніе, но избави насъ отъ

Твоє є҆́сть цр҃ство, и҆ си́ла, и҆ сла́ва во вѣ́ки. А҆ми́нь.

зла. Ибо Твое есть царство, и сила, и слава во вѣки, аминь.

Молитва Святому Духу.

Цр҃ю нб҃ный, Оу҆тѣ́шителю, Дш҃е и҆́стины, и҆́же везде́ сый, и҆ вся̑ и҆сполня́яй, сокро́вище бла́гихъ, и҆ жи́зни пода́телю, прі-иди́ и҆ всели́ся въ ны̀ и҆ ѡ҆чи́сти ны̀ ѿ вся́кїя скве́рны, и҆ спаси́, бл҃же, ду́шы на́ша.

Царь небесный, Утѣшитель, Духъ истины, который вездѣ пребываешь и все наполняешь, сокровище добрыхъ и податель жизни! пріиди и вселись въ насъ, и очисти насъ отъ всякой скверны и спаси, Блаже, души наши.

Молитвы Пресвятой Богородицѣ.

Бг҃оро́дице Дв҃о, ра́дуйся, бла-года́тная Марі́е, Гд҃ь съ Тобо́ю: бл҃гослове́на Ты въ жена́хъ и҆ бл҃гослове́нъ пло́дъ чре́ва Твоегѡ̀, ꙗ҆́ко Сп҃са родила́ є҆сѝ ду́шъ на́-шихъ.

Милосе́рдїя две́ри ѿве́рзи на́мъ, благослове́нная Бг҃оро́ди-це, наде́ющїися на Тя̀ да не поги́бнемъ, но да и҆зба́вимся Тобо́ю ѿ бѣ́дъ: Ты́ бо є҆сѝ спа-се́нїе ро́да Хрїстїа́нскаго.

Богородица Дѣва, радуйся, благодатная Марія, Господь съ Тобою; благословенна Ты между женами и благословенъ плодъ чрева Твоего, ибо Ты родила Спасителя душъ нашихъ.

Открой намъ дверь милосердія, благословенная Богородица, чтобы мы, надѣющіеся на Тебя, не погибли, но избавились Тобою отъ бѣдъ; ибо Ты спасеніе христіанскаго рода.

Молитва предъ ученіемъ.

Преблгі́й Гдⷭ҇и, ниспосли̂ на́мъ благода́ть Дх҃а Твоегѡ̀ Ст҃агѡ, да́рствꙋющаго и҆ ѹ҆крѣплѧ́ющаго дꙋше́вныѧ на́ши си́лы, дабы̀, внима́ѧ преподава́емомꙋ на́мъ ѹ҆че́нію, возрасли̂ мы Тебѣ̀ на́шемꙋ Созда́телю во сла́вꙋ, роди́телѧмъ же на́шимъ на ѹ҆тѣше́ніе, Церкви и҆ Ѻ҆те́чествꙋ на по́льзꙋ.

Преблагій Господи, ниспошли намъ благодать Духа Твоего Святаго, дарующаго и укрѣпляющаго душевныя наши силы, чтобы, внимая преподаваемому намъ ученію, мы возросли Тебѣ нашему Создателю во славу, родителямъ нашимъ на утѣшеніе, Церкви и Отечеству на пользу.

Молитва послѣ ученія.

Благодари́мъ Тебе́, Созда́телю, ꙗ҆́ко сподо́билъ є҆си̂ на́съ благода́ти Твоеѧ̀, во є҆̀же внима́ти ѹ҆че́нію. Благослови̂ на́шихъ нача́льниковъ, роди́телей и҆ ѹ҆чи́телей, ведꙋ́щихъ на́съ къ позна́нію бла́га, и҆ пода́ждь на́мъ си́лꙋ и҆ крѣ́пость къ продолже́нію ѹ҆че́ніѧ сегѡ̀.

Благодаримъ Тебя, Создатель, что сподобилъ насъ благодати Твоей, чтобы намъ внимать ученію. Благослови нашихъ начальниковъ, родителей и учителей, ведущихъ насъ къ познанію добра, и подай намъ силу и крѣпость къ продолженію сего ученія.

Молитва предъ принятіемъ пищи.

Ѻ҆́чи всѣ́хъ на Тѧ̀, Гдⷭ҇и, ѹ҆пова́ютъ, и҆ Ты̀ дае́ши и҆̀мъ пи́щꙋ во бл҃говре́меніи, ѿверза́еши Ты̀ ще́дрꙋю рꙋ́кꙋ Твою̀ и҆ и҆сполнѧ́е-

Очи всѣхъ на Тебя, Господи, уповаютъ, и Ты даешь имъ пищу во благовременіи, отверзаешь Ты щедрую руку Твою,

ши вса́ко живо́тное бл҃говоле́нїѧ.

и исполняешь всякое животное благоволенія.

Молитва послѣ принятія пищи.

Благодарю́ Тѧ, Хр҇тѐ Бж҃е на́шъ, ꙗ҆́кѡ насы́тилъ мѧ̀ є҆сѝ зе́мныхъ Твои́хъ бла́гъ: не лиши́ мѧ̀ и҆ небе́снагѡ Твоегѡ̀ цр҇твїѧ.

Благодарю Тебя, Христе Боже нашъ, что насытилъ меня земныхъ твоихъ благъ; не лиши меня и небеснаго Твоего царствія.

Молитва за Царя и Отечество.

Спаси́, Гд҇и, лю́ди Твоѧ̀ и҆ благослови̇̀ достоѧ́нїе Твоѐ, побѣ́ды Благовѣ́рномꙋ ИМПЕРА́ТОРꙊ НА́ШЕМꙊ АЛЕКСА́НДРꙊ АЛЕКСА́НДРОВИЧꙊ на сопроти́вныѧ да́рꙋѧ и҆ Твоѐ сохранѧ́ѧ кресто́мъ Твои́мъ жи́тельство.

Спаси, Господь, Твоихъ людей и благослови собственность Твою; побѣди благовѣрному ИМПЕРАТОРУ НАШЕМУ АЛЕКСАНДРУ АЛЕКСАНДРОВИЧУ враговъ и крестомъ Твоимъ сохрани намъ Государство.

Отгадкы на загадкы.

2—Дытына, молодый и старый чоловікъ.
3—Віныкъ. Двері.
4—Вітрякъ. Річка, берегъ, очеретъ. Дорога.
5—Ложка, зубы, языкъ. Колодязь. Хлібъ (сіють, молотять, мелють, розчыняють, місять, печуть і йідять.)
6—Вовкъ, свыня, собакы, люды.
7—Ні одного.
8—Бджола. Жукъ. Ополоныкъ (водяный) Улыкъ.
9—Хлібъ.
10—Береза. Осередокъ. Папороть. Хміль.
11—Жаба.
12—Ткачъ на гребні пряде. Голка.
13—Коса. Пылка. Свердло. Сокыра. Серпъ. Плугъ.
14—Думка. Око. Голова. Языкъ. Зубы.
15—Чоловікъ. Батько та дочка.
16—Муравъйі.
17—Гніздо. Улыкъ.
18—Тінь.
19—Верства.
20—Нічъ. Нічъ і день. Годъ. Часы.
21—Вода. Човенъ. Роса. Туманъ. Снігъ.
22—Сіль. Жыто. Горщыкъ.
23—Місяць і зорі. Вітеръ. Грімъ.
24—Пысьмо. Кныжка. Пысьмо.

ОБЪЯВЛЕНІЕ.

Ціна 30 коп.

Продается въ Кіевѣ въ магазинѣ Л. В. Ильницкаго—Крещатикъ, домъ дворянскаго собранія, М. В. Билевича,—Большая Владимірская, домъ Агеевой; въ Харьковѣ—въ книжн. магаз. Кервили, Одессѣ—Бѣлаго и др.

